

Николај Гогољ  
ДРАМЕ



Николај Гогољ

# ДРАМЕ

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН

Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|               |     |
|---------------|-----|
| РЕВИЗОР ..... | 5   |
| ЖЕНИДБА.....  | 175 |

# РЕВИЗОР

комедија у пет чинова

*Не криви оїледало  
ако ти је њушка ружна*  
народна пословица

л и ц а:

Антон Антонович Сквозник-Дмухановски, градоначелник  
Ана Андрејевна, његова жена  
Марја Антоновна, његова кћи  
Лука Лукич Хлопов, надзиратељ училишта  
Његова жена  
Амос Фјодорович Љапкин-Тјапкин, судија  
Артемиј Филипович Земљаника,  
    попечитељ богоугодних установа  
Иван Кузмич Шпекин, управник поште  
Петар Иванович Допчински (*ірадски*)  
Петар Иванович Бопчински (*велейоседници*)  
Иван Александрович Хлестаков, чиновник из Петербурга  
Осип, његов слуга  
Христијан Иванович Хибнер, окружни лекар  
Фјодор Андрејевич Љуљуков (*йензионисани*)  
Иван Лазаревич Растаковски (*чиновници*),  
Степан Иванович Коропкин (*уіледне личностїи у іраду*)  
Степан Иљич Уховјортов, полицијски пристав  
Свистунов (  
Пуговицин (*йозорници*)  
Держиморда (  
Абдулин, трговац  
Февроња Петровна Пошљопкина, браварева жена  
Подофицировица  
Мишка, градоначелников слуга  
Крчмарев потрчко  
Гости и гошће, трговци, мештани, молиоци

## КАРАКТЕРИ И КОСТИМИ напомене господи глумцима

ГРАДОНАЧЕЛНИК – човек који је дочекао старост у државној служби и, на свој начин, веома разборит. Представља се као честит човек иако сви знају да је подмитљив; прилично озбиљан; у извесној мери аналитичар; не говори ни гласно, ни тихо, ни много, ни мало. Свака му реч има специфичну тежину. Црте лица су му оштре и грубе као у свих људи који су у служби напредовали мукотрпно, од најнижег чина. Прелази из страха у радост, из понизности у охолост нагло, а то је једна од карактеристика душевно закржљалих људи. Обично носи мундир са ширитима и високе парадне чизме с мамузама. Увек је подшишан, коса му је проседа.

АНА АНДРЕЈЕВНА – његова жена, провинцијална кокета, добродржећа, донекле васпитана на романима и споменарима, одмалена навикла да се марљиво стара о својој спреми и девојачкој соби. Веома је знатижељна и не пропушта

прилику да искаже своју таштину. Понекад уме мужу да подвикне па се чини да га има у својој власти, али он умукне напросто зато што не зна шта да јој одговори; уосталом, та власт не задире тамо где не сме, испољава се у неважним стварима и своди се на ситне прекоре и подсмевања. Она се током представе преобласти четири пута и све су јој хаљине различите.

ХЛЕСТАКОВ – младић од 23 године, витак и мршав; приглуп и, што би неки рекли, малчице ћакнут – у канцеларијама такве људе сматрају празноглавцима. Не укључује мозак, говори и поступа без промишљања. Није способан да усредреди пажњу на било коју мисао. Говор му је непрекидан, речи му излећу из уста нехотице, ни сам не зна шта хоће да каже. Глумац који игра ову улогу нека запамти: уколико му пође за руком да верно дочара сву простоту и блажену блентавост овог лика, успех му је загарантован. Одевен је модерно.

ОСИП – слуга, сасвим обичан; тако изгледају готово све слуге у поодмаклим годинама. Говори озбиљно, оборених очију, виспрен је аналитичар; воли да приговара, држи придики и даје наравоученија самоме себи, не чекајући да то учини господар. Глас му је готово увек раван, тон уједначен, осим кад разговара с господарем: тад постаје строг, оштар, готово груб. Паметнији је и проницљивији од господара али не воли много да прича; прави је подмукли лупеж.

Костим му је једноставан – изношен капут сиве или плаве боје.

БОПЧИНСКИ И ДОПЧИНСКИ – обојица малог раста, дежмекасти, веома радознали; јако личе један на другог. Обојица имају стомачиће, обојица говоре брзо, често мењају изразе лица и гестикулирају преко сваке мере. Допчински је малчице виши и озбиљнији од Бопчинског, али је Бопчински наметљивији и живахнији од Допчинског.

ЉАПКИН-ТЈАПКИН – судија, човек који је у животу прочитао пет-шест књига и мисли да припада слободоумној господи. Обожава досетке, воли да барата претпоставкама и мисли да му је свака реч злата вредна. Глумац који игра ову улогу, од почетка до краја комада мора имати важан и помало надмен израз лица. Говори басом, отеже, понекад му је глас промукао и веома подсећа на старински зидни часовник који најпре храпаво зашишти па онда откуцава.

ЗЕМЉАНИКА – попечитељ богоугодних установа, веома дебео, тром и незграпан човек; уз све то, велики је шпицлов и препредењак. Напад-но предусретљив, нервчик.

УПРАВНИК ПОШТЕ – до наивности просто-душан човек.

За тумаче осталих улога нису потребне посебне смернице. Оригинили су нам свакодневно пред очима.

Господа глумци треба да обратe нарочиту пажњу на последњу сцену. Последња реч мора бити изговорена муњевито, тако да потресе све присутне истовремено, да их шокира. Цела група на сцени у једном трену мора променити положај. Мора се изненада зачути, и то из грла свих жена без изузетка, једновремен и снажан узвик запрепашћења. Уколико се занемаре ове важне напомене ефекат неће бити постигнут а представа ће доживети неуспех.



Да не поверујете, никад у животу нисам видео такве: црни, неприродно велики! Дошли, оњушили – и отишли. Него, да вам прочитам писмо што ми је стигло од Андреја Ивановича Чмихова, кога ви, Артемије Филиповичу, познајете. Ево шта он пише: „Драги пријатељу, куме и добротинитељу (*мрмља њолуїласно док му њоїлед леїи њреко найисаних редака*)... да те обавестим“... Аха! Ево: „Журим да те, између осталог, обавестим да је стигао чиновник са задатком да прегледа и провери читаву губернију а нарочито наш округ (*значајно њодиже кажийрсїи увис*). Ово сам дознао од веома поузданих људи који су га одмах прокљували, иако се он представио као приватно лице. Пошто знам да и теби, као и свима, трагови грехом воњају а знам и да си човек паметан и да нећеш из шака испустити оно што си ћапио...“ (*накраїко њрекида*) што кажу, своји смо, је л’ тако... „стога ти саветујем предострожност, јер он може банути сваког часа, мада, ко ће га знати, можда је већ допутовао и сместио се негде инкогнито... Ево, баш јуче сам...“ Хм, ово су већ фамилијарне ствари, тако да... „Ана Кириловна, моја сестра, дошла нам је у госте са својим мужем; Иван Кирилович се страшно угојио и само свира на виолини...“, и тако даље, и тако даље. Ето, о каквој се ствари ради!

АМОС ФЈОДОРОВИЧ: М-да, ствар је баш... необична, врло необична. Хоћу да кажем, није то тек онако.

ЛУКА ЛУКИЧ: Али зашто, Антоне Антоновичу, због чега? И зашто се баш на нас окомио тај ревизор?

ГРАДОНАЧЕЛНИК: Ех, зашто! Тако нам је, изгледа, суђено! (*Уздахне.*) Досад су, Богу хвала, стално чешљали друге градове а сад је, изгледа, дошао ред и на наш.

АМОС ФЈОДОРОВИЧ: Ја мислим, Антоне Антоновичу, да је разлог много деликатнији, штавише политички. Ево, о чему се ради: Русија се очигледно... спрема за рат и стога је министарство, као што видите, послало чиновника да испита има ли негде издаје.

ГРАДОНАЧЕЛНИК: Не претерујте! Овамо паметан човек, а тако! Издаја у окружном граду?! Па нисмо ми погранична варош! Да кренеш одавде колима и да се у њима труцкаш три године, опет не би до стране државе дошао.

АМОС ФЈОДОРОВИЧ: Не, нисте у праву... пустите ви то... Зна власт... мислим, ако хоће – дознаће... а то што смо далеко, не значи ништа: засуче брк и очас посла ето ње овамо ...

ГРАДОНАЧЕЛНИК: Засукала – не засукала, ја вас, господо, упозорих а ви видите шта ћете. Сваки од вас нек добро прочешља све што је у његовој надлежности; лично сам већ понешто

предузео а то саветујем и вама. Особито вама, Артемије Филиповичу! Нема сумње да ће тај чиновник хтети, пре свега, да обиђе поверене вам богоугодне установе – стога се постарајте да све буде како треба. У болници и прихватишту свима капе да буду чисте и не дозволите да вам болесници личе на коваче што код куће леже разгаћени.

АРТЕМИЈ ФИЛИПОВИЧ: То ћемо лако кредити.

Поделићемо свима чисте капе, што да не.

ГРАДОНАЧЕЛНИК: Да, и такође наредите да изнад сваког кревета напишу на латинском или неком другом језику – то већ спада у вашу надлежност, Христијане Ивановичу – дакле, нек напишу и окаче изнад сваког кревета историју болести: ко се кад разболео, датум пријема и остало... Грозно је што вам болесници пуше онакву крцу, чим је осетиш почнеш да кијаш као нездрав. Знате, добро би било да их је онде што мање: ако онај види онолику гомилу, помислиће да су под лошим надзором и да су нам лекари неспособни.

АРТЕМИЈ ФИЛИПОВИЧ: О! Што се лечења тиче, Христијан Иванович и ја смо већ предузели мере: што природније – то боље; ми не употребљавамо скупе лекове. Ако прост човек умре – ништа, ионако би умро, а ако оздрави – опет ништа, ионако би оздравио. А и сам Христијан Иванович о јадy би се забавио кад

би морао с њима да се објашњава: не зна човек на руском ни да бекне.

*Христѿијан Иванович из ѿрла исѿиушѿа звук који делом личи на слово „и“ а делом на слово „е“.*

ГРАДОНАЧЕЛНИК: А ево савета и за вас, Амосе Фјодоровичу: обратите пажњу на просторије суда. У пријемној соби, тамо где странке чекају свој ред, стражари гаје гуске и гушчиће који вам се непрестано мотају око ногу. Наравно да је похвално старати се о домаћинству и газдинству, уосталом и стражар има право тиме да се бави, зар не? Али да се бави на таквом месту – то је, дозволићете, неприлично... Одавно сам ово приметио и хтео да вам саопштим али шта ћу кад сам забораван...

АМОС ФЈОДОРОВИЧ: Не берите бригу, још данас ћу наредити да их све однесу у кухињу. Уосталом, дођите на ручак, ако желите.

ГРАДОНАЧЕЛНИК: Осим тога, и ваша судница пуна је којекаквог смећа, а изнад ормана с актима виси ловачки корбач. Знам да волите лов али не би било рђаво склонити га на неко време, барем док је ту ревизор, а кад му видимо леђа, окачите га опет. Кад смо већ код тога, један од чланова вашег судског већа... он свој посао, наравно, обавља ваљано али такав запах шири око себе као да је малочас избауљао из пецаре – а то, признаћете, није у

Николај Гогољ  
ДРАМСКИ ОДЛОМЦИ И ПРИЛОЗИ



Николај Гогољ

ДРАМСКИ  
ОДЛОМЦИ  
И ПРИЛОЗИ

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН  
Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|                                 |     |
|---------------------------------|-----|
| ЈУТРО ПОСЛОВНОГ ЧОВЕКА.....     | 5   |
| ПАРНИЦА .....                   | 21  |
| ПРЕДСОБЉЕ .....                 | 37  |
| ОДЛОМАК .....                   | 53  |
| ОДЛАЗАК ИЗ ТЕАТРА.....          | 81  |
| ПРИЛОЗИ КОМАДУ „РЕВИЗОР“.....   | 153 |
| ВЛАДИМИР ТРЕЋЕГ СТЕПЕНА .....   | 215 |
| АЛФРЕД .....                    | 223 |
| ОДЛОМЦИ ИЗ НЕПОЗНАТИХ КОМАДА .. | 263 |
| СКИЦЕ ПЛАНА ДРАМЕ               |     |
| ИЗ УКРАЈИНСКЕ ИСТОРИЈЕ .....    | 271 |

# ЈУТРО ПОСЛОВНОГ ЧОВЕКА



# I

*Кадинеј; неколико ормана с књијама; на сџолу разбацани ѓајири. Иван Петровић, ѓослован човек, излази у халајџу и, ѓројџежући се, ѓовлачи канайче звонцејџа за ѓослују. Из ѓредсобља се чује ѓлас: „Одмах!“ Иван Петровић звони друји ѓуји – ојетџ се чује истџи ѓлас: „Одмах!“. Иван Петровић нестѓрѓљиво звони и шѓрећи ѓуји; улази слуја.*

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Шта је, оглувео си?

ЛАКЕЈ: Нисам, Богу хвала.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Што се не одазиваш кад упорно звоним?

ЛАКЕЈ: Извините, покорно молим: био сам заузет послом, чистио сам чизме.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: А шта је радио Иван?

ЛАКЕЈ: Иван је чистио собу, а потом је отишао у коњушницу.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Донеси ми псетанце.

*Лакеј доноси њсејџанце.*

... Зјузјушка! Зјузјушка! О, Зјузјушка! А сад да ти привежем цедуљче... (*Прикачи му цедуљицу на реј.*)

ДРУГИ ЛАКЕЈ (*дојрчи*):

Александар Иванович!

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Нека уђе!

*Брже-боље осјџавља њсејџанце и ојџвара Зборник закона.*

## II

*Иван Пејџрович и Александар Иванович, џакође џослован човек*

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Добро јутро, Иване Петровичу!

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Како сте, Александре Ивановичу, како здравље?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Хвала на питању. Можда вам сметам?

ИВАН ПЕТРОВИЧ: О, ни говора! Ја се увек нечим занимам, навикао сам. Кад сте стигли кући?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: После пет. Скренувши из Офицерске улице, прођох покрај стражаре и упитах момка: „Извини, братац, да ниси

чуо колико је сати откуцао часовник на торњу?“  
– „Биће да је пет“, вели он. Ето, отуд знам да је  
већ било прошло пет кад сам дошао кући.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Гле, и ја сам малтене у исто  
време стигао кући. И какав је био вистић? Хе-  
хе-хе!

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Хе-хе-хе! Морам  
признати да ми је и у сну титрао пред очима.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Хе-хе-хе! Гледам га и питам  
се: шта му значи то што баца краља? Ја у ру-  
кама имам даму треф, а Лукјан Федосејевич  
је, то сам одавно провалио, потпуно сув што  
се трефова тиче.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Најдуже је потраја-  
ла осма тура.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Да. (*Тушање.*) Још ја упорно  
намигујем Лукјану Федосејевичу да бије аду-  
тима – цаба, не констатује човек. Штета... да  
је кренуо адутима пресекао бих га пиковим  
пубом и однео све.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Опростите, Иване  
Петровичу, али пуб не носи.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Носи, носи.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Није могао да носи  
једноставно зато што нисте смели одиграти  
њиме.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: А седмица пик у рукама  
Лукјана Федосејевича? Није ваљда да сте за-  
боравили?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Чекајте, зар је он имао било шта од пика? Ја се тога не сећам.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Наравно да је имао, и то две карте: четворку коју је бацио на даму, и седмицу.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: А, не, не, опростите Иване Петровичу али он није могао имати више од једног пика, ма не постоје шансе.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: О, Боже, заиста нема потребе да ме убеђујете, Александре Ивановичу, нисте у праву! Два пика, словом и бројем – два! Ево, и сад су ми пред очима: пикова четворка и седмица.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Да, четворку је имао, не поричем; међутим, седмицу није јер да ју је имао, он би зацело адутирао. Признајте и сами да би адутирао, морао је да адутира, зар не?

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Имао је, Александре Ивановичу, тако ми Бога, имао је!

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Не, Иване Петровичу. То је апсолутно немогуће.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Дозволите, Александре Ивановичу! Најбоље је да сутра заједно одемо и питамо директно Лукјана Федосејевича. Слажете ли се?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: У реду.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Дакле, питаћемо га да ли је у рукама имао седмицу пик?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Молим, молим, нисам противан. Узгред, ако ћемо искрено, чудно је да Лукијан Федосејевич тако лоше игра. Не може се рећи да нема памети, а опет... Човек је веома пристојан, и опхођење му је такво...

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Додајте слободно: и врло образован! Човек каквих је мало у Русији, то није никаква тајна. Да ли сте већ имали прилику да посетите његово високопревасходство?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Како да не. Од њега сам и дошао код вас. Јутрос је било прохладно, а ја, претпостављам да знате, имам обичај да носим испод бунде блузу од јеленске коже: она је кудикамо топлија од фланелске а, с друге стране, не знојиш се у њој. Наредих да ми донесу бунду и кренух. Кад сам дошао код његовог високопревасходства, рекоше ми да спава. Одлучих да ипак сачекам. И нисам погрешно јер смо касније поразговарали о којечему, баш смо фино проћаскали.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: А је л' било речи о мени?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Да, наравно, говорили смо и о вама. Занимљив разговор је био, морам да признам, необично занимљив.

ИВАН ПЕТРОВИЧ (*живахно и знајижељно*): А о чему, о чему? Причајте.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Дозволите, молићу лепо, дозволите да испричам све по реду. Ради

се о изузетно занимљивој ствари. Његово високопревасходство је, између осталог, питало где сам и што ме тако дуго нема; притом га је занимало да чује шта се догађало на јучерашњој седељци, и ко је све био присутан. Рекох му: „Били су, ваше високопревасходство, Павел Григорјевич Боршчов и Иља Владимирович Бабуницин.“ Његово високопревасходство би после сваке речи, изустило: „Хм!“ А онда му рекох и ово: „И био је још један кога ваше високопревасходство познаје...”

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Ко је тај?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Дозволите! А шта ви мислите да је рекло његово високопревасходство?

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Немам појма.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Он рече: „Ко би то могао да буде?“ – „Иван Петрович Барсуков“, одговорих. „Хм!“, изусти његово високопревасходство и додаде, „он је чиновник и притом...”  
(Гледа у висину.) Плафон сте баш лепо украсили: јесте ли ви финансирали радове или газда?

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Не, овај стан је државни.

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Изузетно симпатично: корпице, лира, наоколо двопек, даире и добош! Врло, врло натурално!

ИВАН ПЕТРОВИЧ (*несћирљиво*): Побогу, кажите већ једном: шта је рекло његово високопревасходство?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Па, овај... заборавио сам. Дакле, шта је рекло, је л' то питате?

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Стали сте код „Хм!... он је чиновник...“

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Да, да, „он је чиновник“, овај, и... „служи код мене“. После тога разговор више није био тако интересантан... мислим, причали смо о обичним стварима.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: И више ме није помињао?

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Није.

ИВАН ПЕТРОВИЧ (*за седе*): Дакле, засад ништа посебно. О, Господе Боже! А ја се понадао да је барем нешто прословио у стилу: „Тог Барсукова, узимајући у обзир његове несумњиве заслуге, предлажем...“

### III

*Пређашњи и Шрејдер (који ировирује кроз врати)*

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Уђите, уђите слободно, само изволите! Којим поводом, је л' у вези с извештајем?

ШРЕЈДЕР: Треба нам потпис. Овде је акт за министарство и извештај који иде министру на руке.

ИВАН ПЕТРОВИЧ (*чији*): „Господину министру...“ Шта вам ово значи? Ни маргине на папиру вам нису једнаке. На шта то личи?

Знате ли да оваква аљкавост заслужује робују? (*Сиреља ја дубокоумним њоїледом.*)

ШРЕЈДЕР: Управо сам то исто казао Ивану Ивановичу; он ми је рекао да се министар неће обазирати на такве ситнице.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Ситнице! М-да, Иван Иванович и може да дозволи себи тако нешто. Уосталом, и ја мислим исто: заиста не верујем да ће се министар бавити таквим стварима. Међутим, шта ако ипак обрати пажњу?

ШРЕЈДЕР: Можемо сачинити препис, само се бојим да смо закаснили. Надајмо се да ће бити баш онако како сте ви изволели рећи, то јест да се управник неће бавити тим стварима...

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Тако је! Истину зборите. Потпуно се слажем с вама: он се неће бавити тим ситницама. Али шта ако му ипак падне на памет: „Де да погледам, за сваки случај, какве су маргине“, и види да има много празнина – шта ћемо онда, а?

ШРЕЈДЕР: Ако је тако, преписаћу одмах.

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Праве речи: „Ако је тако“.

Ја баш зато разговарам и консултујем се с вама јер сте се ви школовали на универзитету. С неким другим не бих трошио време.

ШРЕЈДЕР: Осмелио сам се само зато што господин министар...

ИВАН ПЕТРОВИЧ: Дозволите, дозволите! То је савршено тачно: у потпуности се слажем с

вама, ма у длаку исто мислимо. Да, министар никад не обраћа пажњу на такве ситнице, и зацело му то никад и неће пасти на памет. Али шта ако ипак... Шта ћемо онда?

ШРЕЈДЕР: Преписаћу. (*Оглази.*)

#### IV

ИВАН ПЕТРОВИЧ (*слежући раменима, обраћа се Александру Ивановичу*): Још му је у глави промаја! Пристојан млад човек, одскора свршени универзитетлија али овде (*показује на чело*) му нешто фали. Ви немате представу, поштовани Александре Ивановичу, колико труда сам уложио да све ово доведем у ред; ех, да сте могли да видите на шта је ово личило у моменту кад сам преузео дужност! Замислите, ниједан канцеларијски упоследник није умео честито слово да напише. Погледам: један раздваја *кѣ* и преноси у други ред, други у једном реду пише *св*, а у други преноси *ейлосѣи*. Речју, страва и ужас! Вавилонска пометња! А сад је већ другачије: узмете акт, видите – лепо! Уредно! Душа се радује а дух тријумфује. А ред? Ред се види у свему!

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЧ: Онда се слободно може рећи да су ваши чиновни крвљу стечени.

Николај Гогољ  
РАЗМИШЉАЊА О СВЕТОЈ ЛИТУРГИЈИ  
АУТОРСКА ИСПОВЕСТ  
ДУХОВНА ПРОЗА



Николај Гогољ

РАЗМИШЉАЊА О  
СВЕТОЈ ЛИТУРГИЈИ

АУТОРСКА  
ИСПОВЕСТ

ДУХОВНА ПРОЗА

*С руској њревео*

*Ранко Гојковић*

НЕВЕН

Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|                                                                                                                                          |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| НИКОЛАЈ ВАСИЉЕВИЧ ГОГОЉ –<br>ПРОРОК ПРАВОСЛАВНЕ КУЛТУРЕ.....                                                                             | 5   |
| РАЗМИШЉАЊА О СВЕТОЈ ЛИТУРГИЈИ .....                                                                                                      | 15  |
| ПРЕДГОВОР .....                                                                                                                          | 17  |
| УВОД.....                                                                                                                                | 19  |
| ПРОСКОМИДИЈА.....                                                                                                                        | 21  |
| ЛИТУРГИЈА ОГЛАШЕНИХ.....                                                                                                                 | 36  |
| ЛИТУРГИЈА ВЕРНИХ .....                                                                                                                   | 54  |
| ЗАКЉУЧАК.....                                                                                                                            | 94  |
| ПОГОВОР.....                                                                                                                             | 97  |
| АУТОРСКА ИСПОВЕСТ .....                                                                                                                  | 119 |
| ДУХОВНА ПРОЗА.....                                                                                                                       | 179 |
| МОЛИТВА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ ИЗ ПЕРА<br>НИКОЛАЈА ВАСИЉЕВИЧА ГОГОЉА .....                                                                 | 181 |
| УМЕТНОСТ ЈЕ ПОМИРЕЊЕ СА ЖИВОТОМ ...                                                                                                      | 183 |
| ПРАВИЛО ЖИВОТА У СВЕТУ .....                                                                                                             | 192 |
| О ТИМ ДУШЕВНИМ РАСПОЛОЖЕЊИМА И<br>НЕДОСТАЦИМА НАШИМ, КОЈИ У НАМА<br>ИЗАЗИВАЈУ СМУТЊУ И ОМЕТАЈУ НАС ДА<br>БОРАВИМО У СПОКОЈНОМ СТАЊУ..... | 199 |
| О БЛАГОДАРНОСТИ .....                                                                                                                    | 213 |
| МОЛИТВЕ, ДУХОВНО ЗАВЕШТАЊЕ,<br>ПРЕДСМРТНИ ЗАПИСИ .....                                                                                   | 215 |

## НИКОЛАЈ ВАСИЉЕВИЧ ГОГОЉ – ПРОРОК ПРАВОСЛАВНЕ КУЛТУРЕ

Ранко Гојковић

*Не будиће мртве, већ живе душе. Нема других  
враћа осим оних које је назначио Исус Христос, а  
свако ко дружачије улази је лојов и разбојник.*

Николај Васиљевић Гогољ

Неким само Промисли знаним тајновитим путевима, у више наврата сам се спријатељио и био гост у московском стану највећег живог гогољисте, професора катедре за историју руске књижевности и филологије, факултета МГУ М. В. Ломоносов, Владимира Воропајева, аутора или приређивача преко 150 Гогољевих књига или књига о Гогољу. Од њега сам на поклон добио мноштво књига о великом писцу. Део тог духовног блага, прилично непознатог српском читаоцу, покушао сам да истом пренесем у књизи о животу и стваралаштву једног од највећих синова руске културе деветнаестог века – „Православни витез Николај Васиљевић Гогољ“, која је изашла у издању „Бернара“. А сада, као

приређивач духовне прозе Гогољеве (и преводилац те духовне прозе Гогољеве са изузетком „Одабраних места у преписци са пријатељима“), желим да изразим искрену благодарност издавачкој кући „Невен“ што је имала слуха да први пут у српској јавности представи „комплетног“ Гогоља, то јест – његову и уметничку и духовну прозу.

За непуне 43 године живота велики руски књижевник Николај Васиљевић Гогољ (1809–1852) оставио је неизбрисив траг не само у руској него и у светској књижевности. Његова личност представља једну од оних тајанствених појава које се читав живот могу изучавати и попут Јеванђелских повести увек изнова откривати нешто ново. И данас, више од два века од Гогољевог рођења, његов значај не само као књижевника већ и као православног мислиоца, све је већи. Чини се да се у Србији Гогољ још увек доживљава у светлу безбожне титоистичке књижевне критике и тим пре је важно са овог бисера руске духовности скинути лажну маску. Дакле, Гогољ се свакако не може исцрпети прилично лаконским описима писца-сатиричара са изоштреним смислом за хумор и као писца разобличитеља свакојаким људских и друштвених порока. Гогољ је био више него достојан настављач светоотачке руске књижевности, Гогољ је био веома дубок православни религиозни мислилац!

Од почетка до краја свог списатељског рада Гогољ је био руски хришћански и патриотски писац,

чије је хришћанско и морално сазревање и усавршавање пратило и његов књижевни рад. Већ у раним повестима очита је борба добра и зла у коме добро обавезно побеђује. У приповетки „**Ноћ уочи Божића**“ сатана је свезан и исмејан, у „**Сорочинском сајму**“ демони су посрамљени, у приповетки „**Виј**“ порок је кажњен и нечисте силе разоружане. ...Чињеница да је „најпатриотскији руски писац“ Николај Васиљевич Гогољ рођен и одрастао на простору Малорусије, данашње Украјине, говори доста. Кроз ликове два сина **Тараса Буљбе**, Гогољ као да пророчки слика данашњу ситуацију у Украјини. Један син, одан вери и руској отаџбини до мученичке смрти, други – издајник вере и отаџбине. Пред полазак са синовима у поход, Тарас, обраћајући се мајци, као да персонификује обраћање данашњој мајци Русији која шаље своју децу у рат за одбрану вере и отаџбине: „Сад благослови мајко, своју децу! Моли Бога да војују храбро, да увек штите част витешку, да увек бране веру Христову, а ако то не чине – боље нек пропадну, нек им ни трага не буде на свету! Приђите децо, мајци – молитва материна чува и на води и на сувом!“ И данас, једни бране веру и отаџбину попут Остапа, други срљају у издају као Андреј, прелешћени спољним блеском Запада. А Запад је како тада, тако и данас, већ наоружао земљу за рат против Русије.

За Гогоља нема ништа страшније од издаје вере и отаџбине, па је одмазда за издају сина Андреја,

ма колико горка, уједно и неизбежна. Зар и данашњи прогон монаха Кијевско-печерске лавре није издаја вере и отаџбине? У својим делима Гогољ преко спољне сатире уопште нема жељу за некаквим исмејавањем, него маестрално показује пут за препород душе палог човека. Књижевног генија који је знао да се кроз сузе смеје, који је знао да плаче над страдалним човечанством сузама које тај свет није видео, никада није напуштала мисао о моралном препороду личности...

Гогољ је као мирјанин провео уистину монашки живот у свету – девствен, целомудрен, сиромашан, у непрекидној молитви Богу, послушању духовнику и преданости идеалима Свете Русије – вери, отаџбини и нацији. Због тога је, можда као нико други у историји књижевности, најсуптилније осећао свештену суштину речи. У Светом писму слово или реч користи се и као други назив за Бога – Логос. Гогољ је више пута истицао ту мисао о посебној одговорности даровитих људи, оних којима је Господ подарио посебан дар. Сматрао је да они према речи морају да се односе са свештеним трепетом, бескрајно пажљиво и часно. На једном месту говорећи о уметности уопште, он пише: „Осећао сам свом својом душом да реч мора бити света.“ „Неопходно је часно се обраћати речима. То је виши поклон Бога човеку. Ако сопствена душа није устројена, реч доноси невољу њеном писцу, из њега изађе таква реч која све поквари. Тада се и с

најчистијим жељама за добро може произвести зло; Реч гњила да не излази из ваших уста!“ Та висока свест о одговорности уметника пред речи (слову) родила је религиозну, дубоко истиниту и дубоко поучну поуку коју нам је оставио Гогољ: „Не будите мртве, већ живе душе. Нема других двери осим оних које је назначио Исус Христос, а свако ко другачије улази је лопов и разбојник.“ Гогољеви хероји у „**Мртвим душама**“ живе без Бога, због тога су и мртви. Зар и данас немамо у свом окружењу таквих машталаца потпуно одвојених од живота какав је био Манилов, или рушилачких немирних и неспокојних природа каква је била у Ноздрова, да и не говоримо о Собакевичу који је остарио читав живот злобно осуђујући своју околину? Колико је и данас оних сличних Пљушкину са бесмисленом страшћу сакупљања непотребних ствари? И на крају, колико је и самих Чичикова, образованих људи који се пристојно опходе у друштву, али чији пориви душе откривају користољубље? Нажалост, нисмо дочекали наставак грандиозне Гогољеве замисли са „Мртвим душама“ да се и у тако палим људима пробуди нада на преображај кроз подвиг покајања. Требало је да Чичиков и Пљушкин у другом тому доживе тај духовни преображај (ни име Чичикова – Павле – свакако није случајно, знамо за чудесни преображај апостола Павла после сусрета с Христом)...

Мистичне руске кочије које јуре по бескрајном пространству, назване тројка, у Гогољевом роману

пророчки симболишу Русију која је током XX века залутала у сопствено небиће, одричући се себе. Та Русија се данас враћа себи, дижући глас истине упркос страшном непријатељском вихору коме је изложена. Та Русија данас представља једину наду и могућност заустављања сулудог глобалистичког воза који вуче цело човечанство у амбис...

Гогољ је, својим животом и својим делом, величанствену естетику Пушкина усмерио ка вери, на пут који је Достојевски тако лепо надоградио. У продору материјалистичких и либералних идеја у руско друштво, у шићарцијској сујети која је почела да преовладава у културној средини тадашње Русије, Гогољ је јасно, може се рећи први, увидео катаклизмичну опасност одвајања тадашњег руског друштва од цркве. (Октобарска револуција је показала апсолутну оправданост тих његових зебњи, касније ту опасност уочава и Достојевски, као и руски светитељи с краја 18. и почетка 19. века Теофан Затворник, Игњатије Брјанчанинов и Јован Кронштатски, који у својим проповедима упорно на то упозоравају.) Како је написао професор Дунајев, магистрални правац велике руске књижевности – духовност, етичност, апологетика Русије, борбеност, пророштво, месијанизам, саосећање, а пре свега религиозно-морални смисао – практично је створен Гогољевим пером, остало је била надоградња. Очигледно да Гогољ није био номинални него истински хришћанин, човек који се никада није раздвајао од

Јеванђеља. У том смислу је карактеристична и повест „**Портрет**“ у којој на крају монах-уметник овако саветује сина: „Спасавај чистоћу душе своје! Ко у себи има талента, тај мора имати чистију душу од свих осталих. Њему се неће опростити оно што се другима прашта.“ Зар ово није очигледан пример дубоко религиозне осмишљености уметности Николаја Васиљевича Гогоља? Сам Гогољ је и живео по тим упутствима, трудећи се да спаси чистоћу душе своје, његово православље није било номинално него истинско, његово пењање лествицама хришћанских врлина је било очигледно. Дакле, Гогољ, као најупечатљивији књижевни израз идеала Свете Русије, уметност види као „невидљиве мердевине којима се пењемо ка хришћанству“. Његово дело и данас представља истински бич за прозападну најамничку дехристијанизовану средину.

Оно што је Гогољ преживео, после изласка „**Одабраних места у преписци са пријатељима**“, нема пандана у светској књижевности. Премда је ова књига писана из најчистијих богољубивих побуда, одмах по објављивању су кренули до тада невиђени напади, не на књигу већ на писца, у чему је предњачио Бјелински. По речима самог Гогоља, „над живим телом још живог човека вршена је страшна аутопсија“. Колико је требало духовне снаге и смирења све то истрпети смирено и смерно, без раздражености и гнева, као нешто одозго послато? Има нечег помало библијског у Гогољевом животу.

Овај велики књижевник и мислилац досегао је велике висине у свом душевном животу и осећајући неизбежну несрећу од секуларног духа, неуморно позивао на оцрковљење. Међутим, попут Ноја док је градио барку или попут Лота док је упозоравао зетове да изађу из града јер ће их Господ сатрти, наилази на подсмех. Скоро целокупна руска интелигенција тога доба исто тако се подсмевала Гогољу после изласка ове књиге. Чак и такав геније попут Достојевског, у „Селу Степанчикову“, с подсмехом цитира поједина места из „Преписке с пријатељима“. Но био је то млади и још незрели Достојевски, који ће касније и сам проћи кроз истински огањ очишћења и схватајући сву величину Гогољеву, одати му признање речима да је руска књижевност тога доба никла испод Гогољевог „**Шињела**“. Зрели Достојевски пророчки приказује „Зле духове“ и сав хаос који ће настати због секуларизације и дехристијанизације руског друштва, на шта је Гогољ први указивао.

Гогољева апологија Русије сва је окренута вишим циљевима, духовним стубовима руског националног карактера, оваплоћењу хришћанских идеала, једном речју, његова апологија Русије окренута је идеалима Свете Русије, а никако великодржавном шовинизму карактеристичном за западне силе. Религиозно-морални поглед је у центру свих Гогољевих питања – он попут преподобног Серафима Саровског саветује да се до преображења друштва долази преко преображења појединца. „Човек мора да

се подсећа да он није никаква материјална скотина већ високи грађанин високе небеске државе. И све док он не почне да колико-толико живи животом небеског грађанина, неће успети да доведе у ред ни свој живот земаљског грађанина.“

Предосећајући невоље које стижу с левичарским идејама пристиглим са Запада, Гогољ упозорава: „Није лепо чак ни у наше мисли привијати некакве европске идеје, док их Црква не закрсти светлошћу Христовом.“ Бјелинском, као главном апологети руског либералног западњаштва који спасење Русије види у европској цивилизацији, Гогољ одговара да је то потпуно недефинисан појам, да у Европи постоје свакојакe скупине спремне да колико сутра прогутају једни друге у својим рушилачким начелима и да су тога свесне мислеће главе у Европи које већ одавно дрхте и невољно питају – где је наша цивилизација. Историја је дала за право Гогољу, данас руском човеку није потребна велика мудрост да види у каквог је монструма израсла та европска цивилизација...

У „**Ауторској исповести**“ (наслов приређивача, књига је штампана постхумно) Гогољ се показује као истински гигант духа. Не штедећи и не величајући себе, смирено и смерно, одговара својим критичарима на тако поучан начин да човек схвата да се ради о човеку који је досегао високе духовне орбитале.

Последње његово дело – „**Размишљање о Божанској литургији**“ – свакако спада у највеће домете

духовне прозе 19. века. Гогољеви преци су имали духовна звања, прадеда по оцу је био свештеник, деда је завршио Кијевску духовну академију, а отац Полтавску духовну семинарију. Његова мајка Марија Ивановна пред чудотворном иконом Светог Николе дала је завет да уколико роди сина, да ће му дати име Николај. Гогољ је „Заветно сочињеније“ како је назвао књигу о Литургији, завештао као књигу за народ која ће се продавати без имена аутора, са што нижом ценом. Кроз лични опит писца у овој књизи се органски преплићу његова уметничка и богословска страна. Колико вере и истине и литургијског искуства лежи у овим речима Гогоља: „...И уколико се друштво није у потпуности распало, ако људи још не дишу пуном непомирљивом међусобном мржњом, скривени разлог томе је Божанствена литургија која подсећа човека на свету, небеску љубав према брату.“

Гогољева духовна проза, његово тумачење Свете литургије и његове молитве сведоче о духовно изграђеној личности с драгоценим искуством богоопштења и молитве. Због свега тога, тешко је и у наше дане наћи актуелнијег, поучнијег и по душу кориснијег писца од Николаја Васиљевича Гогоља. А ми, православни људи, никада не смемо губити из вида опасност да нас долазак „Небеског Ревизора“ (Други Христов долазак) не затекне у том жалосном стању духа у коме је државни ревизор затекао јунаке Гогољевог комада „Ревизор“.

# РАЗМИШЉАЊА О СВЕТОЈ ЛИТУРГИЈИ

Николај Гогољ  
ШИЊЕЛ  
И ДРУГЕ ПРИПОВЕТКЕ



Николај Гогољ

# ШИЊЕЛ

и друге приповетке

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН  
Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|                            |     |
|----------------------------|-----|
| ПОРТРЕТ .....              | 5   |
| ЗАПИСИ ЈЕДНОГ ЛУДАКА ..... | 113 |
| ШИЊЕЛ .....                | 153 |
| КОЧИЈЕ .....               | 213 |
| РИМ.....                   | 237 |

## ПОРТРЕТ

### први део

Нигде се у Петербургу није тискало толико народа као пред галеријом уметнина у Шчукином двору.<sup>1</sup> Та невелика радња представљала је најразноврснију збирку ретких и необичних експоната; у њој су се могла наћи платна различитих формата, углавном рађена уљаним бојама и премазана тамнозеленим лаком, у рамовима с вештачком позлатом. Зимски пејзаж с белим дрвећем, пурпурни сутон који подсећа на одсјај удаљеног пожара, фламански сељак с лулом и сломљеном руком који више личи на ћурана с лепезастим манжетама него на човека – уобичајени су сижеи највећег броја слика које су се тамо продавале. Томе обавезно треба додати и неколико гравира: портрет

1 Шчукин двор – позната тржница у Петербургу

Хозрева Мирзе с астраганском шубаром на глави и портрете некаквих генерала с тророгим шеширима испод којих штрче искривљени носеви. Поврх тога, у таквим радњама обично висе читави свежњеви графика штанцованих на великим листовима, који сведоче о самониклом дару рускога човека. На једној је била представљена царичица Миликтриса Кирбитјевна, на другој панорама града Јерусалима с древним кућама и црквама које су, из тешко докучивих разлога, све одреда биле једнообразно тониране црвеном бојом, уосталом као и део земље на којој клече два руска мужика у рукавицама, изображена у молитвеној пози. Мало је купаца оваквих уметнина али зато кибицере пребројати не можеш. Ту је неизоставно и докони лакеј који зева у њих док у рукама држи посуде с јелима порученим у крчми преко пута за свог господара јер, господа к'о господа, не воле да срчу врелу супу. А ту је и обавезни солдат у шињелу, затим „стара кука“ с бувље пијаце која продаје два перореза и до њега охтинска трговкиња с кутијом пуном ципела. Свако од њих се диви и усхићује на свој начин: мужици обично пипкају прстима а зналци разгледају озбиљно; дечаци-лакеји и шегрти се смеју просипајући досетке на рачун нацртаних карикатура, стари лакеји у тешким шињелима, којима је свега преко главе, зевају из навике; а продавачице, младе рускиње вођене непогрешивим инстинктом,

радознало шиље своје носиће не би ли чуле шта народ прича и шта највише гледа.

Уочивши гужву док је пролазио онуда, пред радњом се зауставио и млади уметник Чартков. Стари шињел и шљампаво одело сведочили су о вредном, самопрегорном човеку, у потпуности посвећеном своме послу који не губи драгоцене време на кицошење, лицкање и дотеривање, то јест на оно што одвајкада на тајанствен начин привлачи све младе људе на овом свету. Стојећи испред продавнице уметнина, он се испрва од срца смејао гледајући у ту шаролику хрпу на-казних експоната, а онда је, мало-помало, почео о њима озбиљно да размишља, питајући се искрено коме су сва та дела уопште потребна. Зашто, рецимо, сваки Рус без изузетка разрогачених очију пиљи у којекакве *Јеруслане Лазаревиче*, у *Наждеране* и *нашљемане*, у *Фому* и *Јерјому* – то га нимало није чудило: овакви мотиви народу су блиски, приступачни и разумљиви на први поглед; али ко купује ове шарене мазарије, такозвана уља на платну? Коме су потребни фламански сељаци, коме ови дречаво црвени и плави пејзажи у којима је додуше присутна извесна, макар и далека, претензија на виши степен ликовног израза, али који, нажалост, дубоко срозавају узвишени смисао и суштину саме уметности? Збиља, коме је све то потребно? Не, ово зацело нису радови неког самоуког деришта, јер да јесу – видело

би се као на длану да и поред недвосмислене карикатуралности којом одише целина, постоји макар искрен младалачки порив и својствена му лепршавост. Али то овде није случај, овде царују плиткоумност, тупа безосећајност и офуцана недаровитост која је себе, самовољно и крајње безобразно, накалемила на разгранато стабло правих уметности а притом једва да може добацити и до простих заната, но, недаровитост која је ипак остала верна своме позиву и тако, замаскирана у занат, себе унела у саму уметност. Увек исте боје, увек исти манир, иста навикнута, добро увежбана рука за коју би се пре рекло да припада некој аутоматизованој школопоцији, него човеку!... Дуго је сликар стајао и пиљио у ове јефтине маза-рије иако му се по лицу видело да је духом одсутан и да одавно о њима не размишља. Али власник радње, сиви човечуљак у чојаном шињелу, с лицем које није видело берберина барем недељу дана, већ га је давио као змија жабу нудећи му „најбоље од најбољег“, цењао се и убеђивао га да неће погрешити при куповини, иако ни сам није знао да ли младић уопште нешто жели или не.

– Добро, за оне мужике није лош ни овај бели крајолик. Погледајте само какво је то платно, какво мајсторство! Напросто плени! Свежа слика, уметник ми је лично испоручио, ево видите, ни лак се још није осушио. Или, рецимо, зимски мотив. Узмите зиму, нећете погрешити! Само

петнаест рубаља! Погледајте рам, молићу лепо, колико само рам вреди! А зима, ах, то је рећи зима! – Ту трговац чвркне прстима по платну потпуно уверен у квалитет онога што нуди. – Да ли господин жели да их одмах спакујемо и увежемо, или пак, да му их касније испоручимо на адресу? Где станујете млади господине, молићу лепо? Мали, дај то канапче!

– Полако, брате, нема разлога за журбу – трже се сликар кад је видео да вешти трговац већ слаже платна да их увеже канапом, али пошто га је било срамота да не узме баш ништа кад се већ толико задржао у галерији, он настави, тобоже хладнокрвно – причекај да погледам још мало, можда ће се нешто наћи и за мене.

И нагнувши се, поче да пребира по старим, трошним и прашњавим мазаријама које су, скупљене у повећу хрпу, лежале на поду и које газди очигледно нису биле довољно интересантне јер му нису доносиле нарочиту зараду. Међу њима је највише било старих породичних портрета предака чије потомке више нико на свету не би могао да нађе, затим бушних и окрњених слика на којима је готово немогуће установити шта приказују, рамова с искрзаном или потпуно огуљеном позлатом – речју, много старудије којој је пре место на сметлишту него у продавници уметнина. Али упркос свему томе, млади уметник је почео да их разгледа, потајно мислећи:

„Бог свети зна шта се све овде крије, можда нешто и пронађем“; уосталом, колико се само наслушао невероватних прича о томе да су људи, обилазећи антикваре и галеристе, код њих, не надајући се, баш међу старудијом, у хрпи безвредних маза-рија налетели на платна великих мајстора.

Кад је власник радње видео шта пребира и по чему чепрка млади уметник, само је одмахнуо руком и, очевидно изгубивши вољу да га даље убеђује, опет је заузео свој уобичајени положај крај врата и наставио да мами пролазнике слаткоречивим фразама, показујући им једном руком да уђу унутра: „Изволите, баћушка, уђите молићу лепо, да видите шта је права уметност! Свратите, свратите, не предомишљајте се, стигле су ми нове слике, право с берзе!“ Но, пошто нико више није хтео да уђе он, већ одавно огуглао на јалову рекламу, ступи у разговор са суседом из старинарнице која се налазила прекопута његове радње и с њим се сит исприча као што је и навикао; а онда се одједном сети да му је муштерија у дућану па, баталивши и суседа и пролазнике, врати се унутра и приђе младом уметнику.

– Како иде, млади господине, јесте ли нешто одабрали? – упита он уметника.

Али уметник не одговори ништа пошто је као опчињен бленуо у један прашњави портрет смештен у велики рам, који је очигледно некад био величанствен, баш као и позлата која је сада

светлуцала у сићушним траговима некадашње, давно заборављене раскоши. То је био портрет старог човека, прилично свелог и набораног, с лицем бронзане боје и израженим јагодицама; црте старчевог лица непознати уметник је, чини се, ухватио у моменту грчевитог покрета и оне су недвосмислено указивалале да се не ради ни о каквој северњачкој физиономији – напротив, из њих је искрило сунце врелог југа. Био је обучен у комотну азијатску одежду. Иако је портрет био веома прашњав и оштећен, кад је с њега скинуо дебели слој прљавштине, могао је јасно да види мајсторске потезе врсног уметника. Чинило се чак да портрет и није сасвим довршен али то није сметало општем утиску: моћ кичице била је задивљујућа, поражавајућа. Очи старца биле су нарочито необичне, као да је уметник, сликајући их, искористио сву своју усредсређену пажњу и умешност баратања кичицом и бојама. Очи су гледале као да су живе; својом неописивом живошћу и чудесном изражајношћу све остале елементе слике напросто су бацале у други план па се чинило да тиме нарушавају и саму хармонију портрета. Кад је младић принео портрет вратима да би га боље осмотрио при дневном светлу, чинило му се да очи гледају још живље и изражајније, а да је био у праву потврдила је и публика. Једна жена која је стајала иза њега, видевши портрет, спонтано узвикну: „Гледа! Гледа!“, и устукну

као опарена . Душу младог уметника обузе некакво непознато и непријатно осећање, и он истог трена спусти портрет на под...

– Купујете? Узмите га, млади господине, заиста вреди!

– Колико кошта?

– Нема разлога да буде скуп, зар не? Ево, дајте три фртаља рубље и носите га!

– Не, то је превише.

– М-да... А кол'ко бисте ви дали?

– Двогривеник – рече уметник лагано корачајући према вратима.

– Их, баш сте се претргли! Знате и сами да само рам вреди више од тог вашег двогривеника. Добро, како хоћете, али... ја сам уверен да ћете га купити већ сутра. Чекајте, станите... Господине, господине, вратите се! Дајте тај двогривеник и ваш је... Али знајте да вам га дајем по тој цени само зато што сте ми данас прва муштерија... Нек иде живот!

Газдино снужено лице говорило је да се већ показао али, пошто је ствар била завршена, он само немоћно одмахну руком, као да хоће да каже: „Ех, сад је готово, оде ми слика будзашто!“

И тако је Чертков потпуно неочекивано купио стари портрет, али чим је узео слику у руке, баш као и незадовољни газда, почео је да преиспитује себе: „Зашто сам га купио? Шта ће ми уопште тај портрет?“ Но, било је касно за кајање. Из џепа је извадио двогривеник, тутнуо га газди у

шаку, и с портретом под мишком упутио се кући. На улици се досетио да му је двогривеник којим је платио слику био последњи и то га је толико уздрмало да је једва ходао. Одједном га спопадоше најмрачније мисли, душа му се испуни горчином и, у исто време, некаквом тупом равнодушношћу којој су страна било каква осећања.

– Одвратно је живети на овом свету, нек га ђаво носи! Одвратно и гадно! – промрмља он уобичајену фразу коју изговара Рус коме ништа не полази за руком и настави да се креће брзим корацима, без свести о томе куда иде и којим путем. Црвени одсјај сунчевог заласка прекривао је половину неба; његова топла светлост још је миловала куће окренуте на ту страну а хладна, плавичаста светлост месечине већ је лагано освајала ваздух. Одозго надоле, у виду дугих репова, спуштале су се лаке, ваздушасте сенке кућа и ногу пешака. Празну равнодушност младог уметника, мало-помало, поче да растаче та фина, готово етерска светлост неба и он у једном тренутку, подигавши поглед с градског плочника у прозрачну висину, нехотице изговори: „Какав нежан тон!“ и одмах потом додаде: „Баш је одвратно, нек га ђаво носи!“, и убрза корак, нервозно намештајући портрет који му се јогунасто копрцао под пазухом.

Кад се коначно довукао до своје јазбине у Петнаестој улици на Васиљевском острву, био је страшно уморан и сав мокар од зноја. Последњим

мрвицама снаге, једва дишући од напора савладао је степениште украшено помијама и маџим и псећим траговима, и добауљао до врата стана. На прво куцање нико се није одазвао, као да унутра нема живе душе. Схвативши да слуга није код куће, он се наслони на прозор у ходнику помирен с чињеницом да нема другог решења осим да стрпљиво чека; али убрзо одјекнуше нечији кораци и у ходнику се појави момак у плавој рубашки, његов потрчко који му је служио као сликарски модел али је уједно обављао и мање пријатне послове као што су скидање боја с палете и рибање подова; ово последње му баш и није нарочито ишло од руке пошто би својим каљавим чизмама одмах усвињео оно што ориба. Име му је било Никита и кад је газда одсутан време је углавном проводио вани. Е, сад се тај Никита страшно мучио да увуче кључ у браву јер је у ходнику већ било прилично мрачно. Најзад се врата отворише и Чартков уђе у неподношљиво хладно предсобље, какво је уосталом код свих уметника који то и не примећују. Не допуштајући Никити да му скине шињел, он уђе у атеље, ниску али пространу собу квадратног облика са залеђеним прозорима, пуну свакојаког крша који се може видети свуда где живе уметници; било је ту и патрљака гипсаних руку, рамова са затегнутим платном, различитих скица, недовршених и бачених, драпираних узорака немарно одложених на столице.

Осећајући ужасан умор, уметник успореним покретима скиде шињел и, видно расејан, убаци портрет у узак простор између два мања платна; затим се свали на узак диванчић који је некад био кожни а сад није личио ни на шта, јер је читав низ бакарних закивака који су кожну пресвлаку спајали с улошком сад штрчао сам за себе на голој конструкцији; кожна пресвлака била је потпуно одваљена и служила је Никити да испод ње ћушне црне чарапе, изгужване рубашке и неопран веш. После краћег лешкарења на уском дивану, Чартков зовну слугу и затражи од њега свећу.

– Нема свеће – одговори Никита.

– Како нема?

– Свећа немамо још од јуче.

Уметник се на тренутак замисли па се сети да заиста ни јуче није било свећа а онда опет заћута и, не знајући шта би друго радио, уз Никитину помоћ свуче одело и обуче свој изношени халат.

– Да, нисам вам рекао да је долазио газда – рече Никита чешкајући се иза увета.

– Је л' долазио по новац? Знам да јесте – рече уметник одмахнувши руком.

– Овај... али он није долазио сам – рече Никита.

– А с ким је био?

– Не знам, чини ми се с надзорником кварта.

– Шта ће овде надзорник кварта?

Николај Гогољ  
ВЕЧЕРИ У СЕОЦЕТУ КРАЈ ДИКАЊКЕ

*Издавач*

НЕВЕН

Лагумска 14, Земун

nevenip@gmail.com

www.ipneven.com

*Суиздавач*

ФЕНИКС ЛИБРИС

Лагумска 14, Земун

feniks\_l@eunet.rs

www.feniks-libris.com

*За издавача*

Мико Јеремијевић

*Графичка припрема*

Иван Јеремијевић

*Штампа*

Невен, Београд

Тираж 1000 примерака

ИСБН 978-86-7842-568-4

*Пласман*

+ 381 11 409 53 90; + 381 69 133 48 96;

Београд, 2024.

Николај Гогољ

ВЕЧЕРИ У  
СЕОЦЕТУ  
КРАЈ ДИКАЊКЕ

– ПРИПОВЕТКЕ КОЈЕ ЈЕ ОБЈАВИО  
ПЧЕЛАР РУДИ ПАЊКО –

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН  
Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

### ДЕО ПРВИ

|                                 |     |
|---------------------------------|-----|
| ПРЕДГОВОР .....                 | 7   |
| СОРОЧИНСКИ САЈАМ .....          | 15  |
| ВЕЧЕ УОЧИ ИВАЊДАНА .....        | 63  |
| МАЈСКА НОЋ ИЛИ УТОПЉЕНИЦА ..... | 93  |
| ИЗГУБЉЕНО ПИСМО.....            | 144 |

### ДЕО ДРУГИ

|                                                |     |
|------------------------------------------------|-----|
| ПРЕДГОВОР .....                                | 169 |
| ПРЕТПРАЗНИЧНА НОЋ .....                        | 175 |
| СТРАШНА ОСВЕТА.....                            | 258 |
| ИВАН ФЈОДОРОВИЧ ШПОЊКА И<br>ЊЕГОВА ТЕТКА ..... | 336 |
| ЗАЧАРАНО МЕСТО .....                           | 382 |

# ДЕО ПРВИ



## ПРЕДГОВОР

Чудо невиђено: *Вечери у сеоцету крај Дикањке*? Какве су то „вечери“? И поврх свега, свету их објављује некакав пчелар! Мало ли је, слава Богу, гусака платило очерупаним перима, мало ли је стабала због хартије посечено! Мало ли је људи свакаког соја и звања прсте мастилом умазало! Ни то није доста него се још и пчелар наврзао да нам памет соли! А штампаног папира на све стране, тол’ко га је да ускоро нећемо имати шта у њ да замотамо!

А било је мојој осетљивој души све то предсказано још пре месец дана! То јест, хоћу да кажем да нашем сељаку с мајура, чим промоли нос из своје недођије у бели свет – ех, браћо мила! – то му дође исто као кад се нађеш у одајама великог пана<sup>1</sup>: сви те окруже и почну да терају шегу с тобом. Па барем

---

1 Пан – господин, господар (властелин) – израз који користе западнословенски народи, Чеси Словаци, Пољаци и значајан део популације на простору данашње Украјине.

да су неке угледне слуге, ни реч да им не кажеш али – јок! – све сами одрпанци и никоговићи, а редовно се натрти некакав згубидан што се мота по задњем дворишту, ма орах из руке да му не узмеш, ето какав је, и тај се нађе да ти нос натрљава, а ови око њега се кезе, поскакују и топћу ногама као не-свети; „Куд си навр’о? Шта ће твоја њушка овде? Мичи, сељачино, своју губицу одавде!“... Страшно... Ма показао бих ја њима... Уосталом, нећемо сад о томе! Него, поштено да вам кажем, више волим двапут годишње да одем до Миргорода у ком ме пуних пет година није видело веће окружног суда а ни уважени јереј, него да прошетам ноге по том белом свету – живота ми мога. Али шта ћеш... кад си већ чакшире поквасио – цмиздрио не цмиздрио, исто ти се ’вата – ћути и пливај.

Љубазни моји читаоци, немојте ми замерити (није искључено и да се наљутите што вам се један обичан пчелар обраћа као свом пајгашу, или куму) што ми сељаци овакав обичај који се још у давним временима по селима запатио, имамо: чим се окончају радови у пољу, извалимо се на зидану пећку и на њој читаву зиму проведемо излежавајући се, а ми пчелари склонимо кошнице у мрачан подрум и, кад више ни ждралова на небу, ни крушке на дрвету видети не можеш, онда, тек што се спусти вече и негде на крају улице засветли слабашан пламичак, напољу се разлегне смех, песма, звуци балалајке а, богами, покаткад и виолине, па се развезе разговор,

чује се жамор и граја... Е то су вам наше *вечеринке* које се, изволите знати, не разликују много од ваших балова, господо драга, мада нису сасвим исти. У ствари, ви на балове идете да бисте мало протегли ноге и зевали наоколо реда ради, а код нас је то другачије: код нас се све девојке сјате у једну колибу али не због бала или плеса, него дођу с гребенима, вретенима и преслицама па се, барем испрва, лате посла: вретена тандрчу, ори се песма ал' ниједна од њих очи не одваја од рада; и тек кад у кућу уђу момци са свирачем, е тад се дигне граја, све врца од досетки и пошалица па започне игранка и приметне се таква халабука да се то не да речима описати.

Али најлепше од свега је кад се сви, приљубе једно уз друго, нагурају у гомилу и кад почну да загонетају, одгонетају и ћућоре о свему и свачему! Мили Боже, чега све ту нема! Прича староставних, ископаних, Бог свети зна одакле! Повести страшних, да ти се крв у жилама заледи! Али, изгледа, нигде се толико чудноватих прича није приповедало као на поселима код пчелара Рудог Пањка. А зашто су ме мирјани прозвали Руди Пањко – е, то заиста не знам, тако ми Бога. Па и коса ми је више седа него риђа, ако ћемо право. Биће да је то код нас, да простите, опет ствар увреженог обичаја: кад народ не коме да надимак, исти му остане за вјеки вјеков.

Бивало је тако, скупе се добри људи уочи неког празника у пчеларевој колиби, поседају за сто – и тад само наћулиш уво и слушаш. Ваља нагласити да

то нису некакви прости мужици с мајура и заселак – не; штавише, може се рећи да би таква дружина и неког знаменитијег човека почастила својом посетом а камоли једног пчелара. Ето, на пример, знате ли оног писара дикањске цркве, Фому Григорјевича? Богами, то вам је глава! Какве је тај привести умео да исплете! Две његове приче пронаћи ћете и у овој књизи. Тај никад није носио шарени кућни халат какав листом носе сви сеоски црквењаци; ако му у кућу дођете, па макар то био и радни дан, он ће вас увек дочекати у танком сукненом огртачу боје кромпир-шећера, сашивеном од тканине коју је у Полтави платио скоро шест рубаља за аршин. Нико вам у нашем сеоцету неће рећи да црквењакове чизме базде на катран, то се не може ни помислити јер их он вазда чисти најфинијом машћу којом би, ако ћемо поштено, сваки сељак радо омрсио своју кашу. И нико га никад није видео да је скутом свога скупоценог огртача обрисао нос као што то иначе раде људи његовога звања – не, он пажљиво из цепа под пазухом извуче савршено пресавијену белу марамицу, извезену по рубовима црвеним нитима и, пошто обави дотичну радњу, поново је пресавије дванаест пута и тако склопљену врати под пазух. А бивало је да дође и још један редак гост... Млад господин, наочит, озбиљан, можеш мирне савести да га замислиш као председавајућег судског већа, или макар као судију на међашким парницама. Он понекад стави прст

испред носа па, пиљећи у његов врх, почне да прича китњасто и вешто као да чита из штампаних књига! И слушаш га тако, слушаш, и напослетку ти ништа није јасно. Ма ништа га под милим Богом не разумеш. Откуд му такве речи надолазе, да ми је само знати! Фома Григорјевич је поводом тога згодну анегдоту смислио: испричао он њему како је један школарац, који се код неког црквењака учио писмености, дошао после силног учења своје оцу поставши већи латиниста од сваког католика, малтене заборавивши сасвим наш језик православни. Све му се речи завршавале на ус. За лопату је говорио *лопайџус*, за жену – *женус*, и слично. Одути једном он и отац у поље. Латиниста спазио на њиви грабуље па упита оца: „Како ви ово, баћка, зовете?“, па зевнувши немарно стао ногом на зупце. Сироти отац није стигао ни да одговори кад се дршка грабуља подиже са земље и – плас! – право сина по челенци. „Проклете грабуље!“, повикао школарац, ухватио се руком за чело и одскочио читав аршин. „Како ме клепише, јој што боли, ђаво им баћку с моста бацио!“ – А, ту смо, дакле! Присетио се голуб одмах да се грабуље зову! Видиш како зна! – Јесте тако, али ова се шала нашем ученом латинисти нимало није свидела. Дуже се делија без речи, раскорачи ноге наред себе и, погнувши главу мало напред, завуче руку у задњи џеп свог кафтана боје грашка, извади округласту лакирану бурмутицу, кврцну прстом по нацртаној њушци

некаквог бусурманског генерала па, захвативши фину порцијицу бурмута уваљаног у пепео и изд-робљено лишће селена, тури је под нос те ушмркну нагло цео садржај не додирнувши носем палац, све ћутећи као заливен; и тек кад је из другог џепа извукао цицану карирану марамицу и кад је принео носу, е тек тад прогунђа нешто себи у браду а што би могло да личи на ону стару: „Не бацај бисере пред свиње!“... „Биће белаја“, помислих јер сам видео да се у том тренутку прсти Фоме Григорјевича склапају у шипак. Срећа да је моја старица приметила исто па се брже-боље досетила да стави на стол врућ домаћи хлеб с маслом. Сви се дадосмо у жвакање. Рука Фоме Григорјевича, одуставши од шипка, посегну за кришком хлеба а гости, како то обичај налаже, почеше да хвале мајсторство домаћице. Имали смо ми још једног приповедача; тај је био опак (боље га је и не спомињати, поготово у ноћним часовима) јер је вечито изналазио некакве језиве приче од којих се човеку дизала коса на глави. Такве приповести намерно нисам хтео да уврстим у ову збирку јер бих њима, без икакве дилеме, већ на почетку претравио честите људе па би се мајурског пчелара плашили, да простите, као црног ђавола. Овако је боље и ако Бог да па поживим до Нове године, објавићу и другу књижицу; е, у њој ћу већ моћи да провучем понеку страшну причу и поплашим читаоце утварама с оног света и чудесима из старих времена која су се творила на нашој

земљи православној. Вероватно ће се међу њима наћи и баснице које је, моја маленкост, пчелар приповедао својим унуцима. Ваше је само да их слушате или читате а што се мене тиче, ја могу да објавим и десетак таквих књижица, само да ме не мрзи даље за њима да трагам и прикупљам их.

Да, умало да заборавим најважнију ствар: кад будете, господо драга, кретали код мене, обавезно се држите главног друма који шиба ка Дикањки. Као што видите, намерно сам га приказао већ на првом листу, како бисте лакше и брже стигли у наше сеоце. О самој Дикањки, усудићу се да кажем, ви сте већ поприлично слушали. Што се пчеларева куће тиче, и то да вам речем, не берите бригу: чистија је од било које сличне пчеларске кровинаре. О врту да и не говорим: у читавом вашем Петербургу такав нећете наћи, то вам гарантујем. Кад стигнете у Дикањуку, упитајте првог момчића у мусавој рубашки на ког налетите у пољу; кад протутњи покрај вас јурећи за гускама довикните му: „Где живи пчелар Руди Пањко?“ – „Ено тамо!“, одговориће он и показати прстом куд да се упутите, а ако га замолите довешће вас и до самог сеоцета. И још нешто: немојте превише нападно затурати руке за леђа и, што-но кажу, не шепурите се много јер путеви наши паорски нису тако глатки као пред вашим палатама. Кад је, пре пар година, Фома Григорјевич долазио из Дикањке, стропоштао се у један јарак

скупа са својим тарантасом и доратастом кобилом; није му вредело што је сам колима управљао и својим очима правац држао, чак му ни куповни ђозлуци нису помогли.

Е, а кад нам у госте дођете, послужићемо вас таквим дињама које зацело нисте јели откад сте овај свет угледали; а што се меда тиче, смем да се закунем да бољег нећете наћи ни на једном мајуру. Кад у колибу унесем саће, верујте ми на реч, такав се миомирис рашири по соби, ма не да се описати: чист је као суза, као сјајни кристал из најскупљих минђуша. А каквим ће вас тек пирощкама моја старица послужити! Ма то нису просте пирощке, верујте, то је шећер најслађи! Ма топе се у устима, ето какве су, маслац ти с уса на цурка! Мораш да помислиш и да нећеш: какве су мајсторице те наше жене мајурске, чудо једно! Јесте ли, господо драга, пили некад крушков квас с дрењинама или кувану ракију са сушеним грожђицама и шљивама? А јесте ли којим случајем јели масну пуру с млеком? Боже мили, каквих све јела и укуса нема на овом белом свету! Загризеш, сркнеш – ма да ти срце стане од милине! Слат не изрецива! Ево, прошле године... Ух-ух, ал' сам се распричао! Речју, дођите нам што пре, господо драга, угостићемо вас и почастити тако да ћете о нама дуго испредати приче, уздуж и попреко.

*Пчелар Руди Пањко*

## СОРОЧИНСКИ САЈАМ

### I

У колиби досада и чама.  
Води ме тамо, друже мој,  
Где се ори, где се пева,  
Где све деве поцупкују,  
Где се момци веселе.

*Из сѿаринске лејенде*

Како је опојан, како је раскошан летњи дан у Малорусији! Како ваздух гори кад подне за-сја па урони у тишину и спарину, кад се неса-мерљиви плави океан небеског свода, поспан и отежао, свали на земљу и попут сладострасне куполе, обујми је и стегне у свој ваздушасту за-грљај! Небо чисто, ниједног облачка. У пољу спо-кој, никаквог шума, баш као да је све неповратно замрло; само у плавим небеским висинама тре-пери понека шева и сребрнасте звуке своје умил-не песме лагано спушта низ ваздушне степенице на заљубљену земљу а, покатакд у степи, одјекне

Николај Гогољ  
ВИЈ И ДРУГЕ ПРИПОВЕТКЕ



Николај Гогољ

ВИЈ  
и друге приповетке

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН  
Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ГАЗДЕ СТАРОВРЕМСКЕ.....                                                       | 5   |
| ВИЈ.....                                                                      | 53  |
| ПРИЧА О ТОМЕ КАКО СУ СЕ<br>ПОСВАЂАЛИ ИВАН ИВАНОВИЧ<br>И ИВАН НИКИФОРОВИЧ..... | 127 |
| НЕВСКИ ПРОСПЕКТ .....                                                         | 219 |
| НОС .....                                                                     | 291 |

## ГАЗДЕ СТАРОВРЕМСКЕ

Драг ми је скромни, тихи, усамљенички живот поседника из забачених села које у Малорусији обично називају газдама старовремским; драги су ми они због непатворене једноставности и зато што личе на оронуте, живописне кућице своје које шароликошћу толико одударају од нових, нацифраних грађевина чије глатке зидове још ни киша није опрала а кровове прекрила зеленкаста плесан и с чијих доксата кроз огуљен малтер још не промаља црвена цигла. Волим понекад да на часак зађем у сферу овог необичног, самотног живота у којем ниједна жеља не прелеће тарабицу љупког дворишта или плот великог врта препуног јабука и шљива који посед одваја од суседних сеоских изби што окружене жбуновима црне зове, раскошним крошњама врба и крушака дремуцају у хладу. Живот њихових скромних власника тако је тих и спокојан да се на тренутак занесеш и помислиш да

страсти, жеље и зла замешатељства нечистих сила које неуморно васколиком свету раде о глави, у ствари уопште и не постоје и да су само плод твојих сопствених бљештавих сновиђења. Видим ниску кућицу с галеријом од малих поцрнелих дрвених стубића која опасује цело здање да би се укућани, у време кијамета, затворивши капке на прозорима, заштитили од јаког пљуска, града и олује. Иза ње се налази мирисна трешња и редови ниских воћних стабала потопљених у вишњеви пурпур и сафирно море шљива с оловносивом глазуром; ту је и разгранати клен под чијом сенком лежи прострт ћилим за одмарање; с предње стране виде се пространо двориште с ниском сочном травицом и утабана стазица која води од амбара до кухиње и од кухиње до газдинских соба; ено и дуговратог гусана који, окружен паперјасто нежним гушчићима, пије воду. На ниској тарабици висе окачени многобројни венчићи сушених крушака и јабука, проветравају се ћилими и поњаве, крај амбара стоје таљиге пуне диња а поред њих лењо лежи испрегнут во – све те предивне слике душу ми милују својом неизрецивом лепотом, можда баш због тога што их више у стварности не виђам и што нам је увек најдраже оно од чега смо се давно растали. Уосталом, шта год да је посреди, једно је извесно: чим би се моје каруце приближиле доксату ове кућице, душу би ми обузело необично пријатно, умирујуће осећање; задовољни коњи стану под

надстрешницу, кочијаш, исто као и пред својом кућом, лагано сиђе с каруца и почне да пуни лулу дуваном; тад ми чак и лавез паса авлијанера, којекаквих шарова и рундова, до малочас флегматичних и сањивих а сад наједном разбуђених, необично прија. Али највише од свега су ми се допадали домаћини ових скромних, забачених кутака, старци и старице који журно хрле да дочекају драгог им госта. Њихова мила лица и данас ми понекад бљесну пред очима, поготово кад се нађем у гужви и кад око мене дефиљују модерни фрактови; тад одједном западнем у некакав полусан у коме, једна за другом, пролећу слике из бивалих времена. Њихова лица одишу таквом добротошћу, искреношћу, срдечношћу да човек на просто мора, макар на тренутак, да се одрекне сопствених дрских маштарија и да, опхрван плимом најчистијих осећања, зарони у те свете воде аутентичног живота.

Ево, и данас се радо сећам двоје старих из прошлога столећа, којих – авај! – више нема на овом свету и кад год ми се њихови мили ликови јаве, душа ми се испуни сетом а срце тугом јер знам да ћу једнога дана опет доћи на њихово некадашње а сад опустело огњиште и видети гомилу трошних кућа и разваљених колиба, рибњак који је одавно пресушио, руине зарасле у коров на месту где се налазила ниска кућица – и ништа више. Тешко ми је на души кад се тога сетим. Чим

помислим, хвата ме туга неизрецива! Али, врати-мо се причи.

Оно двоје старих о којима сам почео да вам приповедам, по сведочењу мужика из околине, мештани су знали као газду, Афанасија Ивановича Товстогуба, и газдину жену, Пулхерију Ивановну Товстогубиху. Да сам неким случајем живописац с намером да на платну насликам Филемона и Баукиду<sup>1</sup>, обавезно бих ликове ове две старине узео за моделе – оригиналнији од њих једноставно не постоје. Афанасију Ивановичу било је шездесет а Пулхерији Ивановној педесет година. Афанасиј Иванович био је људина високог раста у кожуху од јагњеће коже с пресвлаком од ангорске тканине, крупан мушкарац који је вазда седео погурен и који никад није скидао весео смешак с лица, без обзира да ли прича он сам или, пак, слуша другога. Израз лица Пулхерије Ивановне био је кудикамо озбиљнији и за њу се може рећи да је била особа која се готово никад није смејала али је, упркос томе, у њеним очима и на лицу било толико доброте, срдачности и искрене жеље да вас угости најбоље што уме да би

---

<sup>1</sup> Филемон, старац из Фригије и његова жена Баукида угостили су (по предању) богове, Зевса и Хермеса, и зато од истих били награђени дугим животом у узајамној љубави и удостојени да истовремено умру, претворивши се у стабла на улазу у храм (Филемон у храст а Баукида у липу). О њима говори Овидије у Метаморфозама, послужили су као мотив за композиције Рембранта, Рубенса итд.

било какав смешак заиста изгледао сувишан, непотребан, и само би квариио непатворену, исконску доброту њену. Ситне борице на лицима супружника биле су тако љупко и пријатно распоређене да би их, чини ми се, сваки уметник украо без оклевања. Оне су боље од свега сведочиле о њиховом ведром, спокојном животу какав су водиле наше национално утемељене а уједно простодушне и богате старе породице тога времена, насупрот џимријама Малорусима који би, испиливши се из катранџијских и ситнотрговачких гнезда својих, нагрнули у министарства и месне уреде као скакавци на летину само да би с тих важних и уносних места могли својим земљацима да гуле кожу с леђа; такви редовно преплаве Петербург па, сплеткарећи без икаквих скрупула, стекну позамашан капитал, да би напoкон – о, каквог ли успеха бајног! – славодобитно своје кусом презимену што се завршава на „о“ додали покондирено „в“. Разуме се, ово двоје стaриx супружника, као уосталом и све традиционалне малоруске староседелачке породице нимало нису личили на ова подла, бескрупулозна и презира достојна створења. Њихова узајамна, тако једноставна а тако „господска“ љубав просто је пленила и нема тог човека који би, видевши је на делу, остао равнодушан. Они никада нису једно другом говорили „ти“, већ увек и искључиво „ви“. *Ви Афанасије Ивановичу! Ви, Пулхерија*

*Ивановна!* „Ох, Афанасије Ивановичу, да ли ме то очи варају или сте *ви* управо скршили столицу?“ „Не узбуђујте се, Пулхерија Ивановна, и немојте се љутити – наравно да сам ја“. Њих двоје никад нису имали деце па су, вероватно баш због тога, сву пуноћу своје љубави несебично усмеравали једно ка другом. Док је био млад, Афанасиј Иванович је служио у добровољачком коњичком пуку, затим је унапређен у чин секунд-мајора али то је било тако давно да се тог периода свог живота, као дела неповратно ишчезле прошлости, и сам једва сећао. Афанасиј Иванович се оженио у својој тридесетој години, кад је још био довољно млад, јак и наочит, нарочито кад обуче свој везени камисол<sup>1</sup>; а, богами, мора се признати да је био веома спретан и вешт, пошто је на маестралан начин украо своју изабраницу, Пулхерију Ивановну, јер родбина није хтела њему да је да ни по коју цену; истина, он се очигледно и ове епизоде слабо сећао јер је заиста у својим причама никад није помињао.

Сва та давна збивања и несвакидашње догађаје заменио је тих, спокојан и прилично самостан живот пун угодних, хармоничних сањарења

1 Камисол или Камзол – мушки део одеће, дугачак струкиран прслук украшен везом и блиставим дугмићима, који су носили војници али и дворјани (у 17-18 веку) од Француске па све до Пољске и Русије. Код нас су га носили Шајкаши, као део војничке униформе (црвени струкиран полукапутић – друга половина 18 века).

у која човек природно утоне чим седне на дрвени балкон окренут ка врту: напољу шуми предивна киша чије сочне капљице ударају по лишћу, сливају се у танким млазевима на земљу, жуборе као љупки поточићи и успављују све удове лакше и брже од најлепше успаванке; небеска дуга нечујно се шуња кроз мокро грање и стидљиво показује свој окрњени лук с кога се, нејасно светлуцајући, цеди мутна микстура најдивнијих боја. Или кад седите угодно заваљени у раскошним кочијама које се љуљушкају док промичу кроз густо зелено шипражје; из даљине допиру крици степске препелице а замамни мириси траве, житног класја и пољског цвећа улазе кроз вратанца и нежно вас милују по рукама и лицу – ах, нема тога ко може одолети оваквој дивоти!

Афанасиј Иванович је све госте који су га посећивали слушао с пријатним осмехом на лицу, понекад је и сам говорио али се ипак чешће распитивао. Он није био од оне врсте стараца који ти досађују вечито хвалећи све старо и прошло и кудећи ново време. Напротив, он би увек показивао изванредну радозналост али и разумевање кад су посреди ваш лични живот, успеси и неуспеси и то су биле ствари које су пословично занимале све добродушне старце, мада је у његовом случају таква врста љубопитства више приличила неком радозналом детету које, док разговара с вама, занесено гледа у марку вашег часовника. У

тим тренуцима, а то се мора истаћи, његово лице би напосто сијало од доброте.

Собе у којима су живели наши стари домаћини биле су мале, ниске и прилично тесне, какве, уосталом, често виђамо код свих људи старог кова. У свакој од соба налазила се по једна огромна пећ која је заузимала готово трећину простора. Те собице биле су претерано топле јер су и Афанасиј Иванович и Пулхерија Ивановна једноставно уживали у топлоти. Главно ложиште налазило се у трему а у њега се трпала углавном слама које је било у изобиљу; зато је трем увек био испуњен балама сламе, и то од дна до врха јер се у Малорусији она више употребљава него дрва. Пуцкетање запаљене сламе и црвенкасто осветљење које долази од живахног пламена трему су давали нарочито пријатан изглед у зимским вечерима кад ватрена момчад, прозебла од јурњаве за црнооком лепотицом утрчи унутра и, стресавши се, трља промрзле руке. Зидови у собама били су украшени неколицином већих и мањих слика урамљених на старински начин. Убеђен сам да су и сами домаћини одавно заборавили њихов садржај и кад би, претпоставимо, неке од њих нестале, могу да се опкладим да њих двоје не би ни приметили да их нема. Два већа портрета која су се на први поглед издвајала од осталих била су рађена уљаним бојама. На једном је био насликан некакав архијереј а на другом цар Петар Трећи. Поред

њих висио је и један ужи рам, сав мусав од мува, а на њему лик војвоткиње Ла Валијер. Изнад прозора и врата налазило се мноштво мањих слика које су више подсећале на флеке на зиду него на уметничке минијатуре па није ни чудо што нико није обраћао пажњу на њих. У готово свим собама под је био глинене али тако савршено углачан и беспрекорно чист да га није било надалеко; штавише, чини ми се да ни у једној богатој кући у околини тако није сијао ни паркет ког је, очевидно без жара, чистио и одржавао флегматични, вечито неиспавани господин у ливреји.

Соба Пулхерије Ивановне била је начичкана сандуцима, кутијама, шкрињама и шкрињицама. По зидовима је висило мноштво завежљаја, врећица са семенима од цвећа, поврћа и лубеница. По ћошковима сандука или у уском простору између шкриња гурали су се тесно збијени клупчићи разнобојне вунице и исечци старих хаљина сашивених пре пола века. Пулхерија Ивановна је, као добра и савесна домаћица, скупљала буквално све што јој је дошло под руку, мада често ни сама није знала за коју ће јој сврху и да ли ће јој уопште икад затребати.

Али од свега у кући највеће чудо била су певајућа врата. Од сванућа до мрака сва врата у просторијама нису престајала да певају, а зашто – то нико није могао поуздано да каже. Да ли су узрок биле зарђале шарке или је сам бравар, уграђујући

их, у њих сакрио некакву тајну нараву – ко ће га знати – но, било како било, једно је извесно: свака врата певала су на свој особен начин. Врата која су водила у спаваћу собу певала су високим, дечјим сопраном, врата у трпезарији – басом, али она која су водила у трем певала су дирљиву тужбалицу, убадајући право у срце збуњеног слушаоца својим титравим, тугаљивим јецајима у којима се јасно препознавала фраза: „Баћушка, ја зебем!“ Знам да се многим тај чудни звук не допада али ја га много волим, штавише и сад кад се деси да чујем скрипу било којих врата, одједном ме запахне мирис села, ниске собице у којој, у старинском чираку, гори патрљак свеће; осетим мирис спремљене вечере и сетим се тамне мајске ноћи која из врта кроз отворен прозор гледа на постављен сто; чујем славуја чији пој испуни целу кућу, сваки кутак врта и разлеже се све до удаљене реке; учини ми се да чујем и злосутно пуцкетање гранчица па ме ухвати мутан, неодређен страх... Ах, мили Боже, читава поворка успомена укаже ми се јасно као на длану!

Столице у соби биле су израђене од масивног дрвета, а само такве су се, уосталом, и правиле у старим временима; све су имале високе, изрезбарене наслоне који нису били премазани ни лаком ни бојом; седишта нису била тапацирана па су, онако гломазне и натуралне, подсећале на тронове на којима и данас седе архијереји. Троугласти

сточићи по угловима, четвртасти крај дивана и огледала у златастом раму опточеном листићима које су муве обележиле црним тачкицама, тепих испред дивана с птицама налик на цвеће и с цвећем које неодољиво подсећа на птице – то вам је био безмало сав намештај скромно опремљене кућице у којој су живеле моје старине.

Женска соба била је пуна млађих и старијих девојака и све одреда биле су обучене у пругасте подсукње; марљива газдарица Пулхерија давала би им понекад да сашију неку ситницу или да отребе и оперу јагоде али оне су највише од свега волеле да побегну у кухињу и препусте се дремежу. Пулхерија Ивановна је чврсто веровала да је њихово присуство у кући неопходно и стога је ревностно и строго надзирала њихово понашање. Бивало је, и то се мора рећи, и таквих момената кад би се газдарица запрепастила приметивши да је струк неке од њених девојака одједном постао необично пуначак и округласт, и то би је доводило до срџбе а, богами, и велике недоумице: како је то могуће кад се знало да у кући, изузимајући камердинера у сивом полуфраку који је још био бо-соноги дечак и који је, изузев кад поспрема собе и једе, само спавао, није било ниједног неожењеног мушкарца? Пулхерија Ивановна би најпре жестоко изгрдила грешну девојку а онда би је строго казнила да јој више никад не би пало на памет да уради нешто слично. Око прозорских окана

Николај Гогољ  
МРТВЕ ДУШЕ



Николај Гогољ

# МРТВЕ ДУШЕ

*С руској љревели*

*Мирован и Сјанка Ђ. Глишић*

НЕВЕН

Београд, 2024.

*Наслов ориїнала*  
*Николай Васильевич Гоїоль*  
*Мёртвые души*

# ПРВИ ДЕО



## ГЛАВА ПРВА

На капију једне гостионице у губернијском граду НН. уђоше доста лепе каруце, онакве у каквима се возе нежење, пензионисани потпуковници, капетани друге класе, спахије који имају стотинак душа сељака – једном речју, сви они што се зову осредња господа. У каруцама је седео господин, ни леп ни ружан, ни сувише дебео ни сувише мршав; не би се могло рећи да је стар, а ни да је сувише млад.

Његов долазак није начинио у граду баш никакве буке и није био пропраћен ничим особитим; само два сељака, што стајаху крај врата пред механом наспрам гостионице, учинише неке опаске, које су се, уосталом, тицале више каруца, него онога што сеђаше у њима.

– Видиш ти – рече један другоме – какав је оно точак! Шта мислиш: да ли би онај точак, ако би требало, могао стићи до Москве, или не би?

- Могао би – одговори други.
  - А до Казана, мислим, не би?
  - До Казана не би – одговори други.
- Тим се разговор и заврши.

У међувремену док су се каруце примицале гостионици, наиђе неки младић у белим панталонама од ланене тканине, веома узаним и кратким, у фраку с покушајима на моду, испод којег се видео пластрон закопчан тулском<sup>1</sup> прибадачом у виду бронзаног пиштоља. Младић се осврте, погледа каруце, придржа руком качкет који му умало не однесе ветар, па оде својим путем.

Кад су каруце ушле у двориште, господина дочека гостионички слуга, или момак, како их зову по руским гостионицама, окретан и толико живахан, да се чак није могло видети какво му је лице. Он хитро истрча са сервијетом у руци, веома висок у дугачком полупамучном горњем капуту, с полеђином готово за самим потиљком, растресе косом и поведе хитро господина горе преко целог дрвеног ходника да му покаже богмдану му собу.

Соба беше обична, јер је и гостионица била такође обична, то јест сасвим онаква, какве су гостионице по губернијским градовима, где путници за две рубље добијају мирну собу с бубашвабама што виरे из свих углова као суве шљиве, и

---

1 Тулска, израђена у Тули, где су чувене руске радионице за металне ствари.

са вратима увек заклоњеним орманом што воде у суседну собу, у којој се сместио сусед, ћутљив и миран човек, али преко мере радознао – волео би да дозна све појединости о путнику.

Спољашњи изглед гостионице одговарао је њеној унутрашњости: била је врло дугачка, на спрат, приземље није било омалтерисано и остало је с тамноцрвеним циглама, које су још више потамнеле од ружна времена а и саме по себи биле су прљаве; спрат је био обојен неизбежном жутом бојом; у приземљу су били дућани с амовима, ужетима и баранкама<sup>2</sup>. На углу у једном од тих дућанчића или, боље рећи, у прозору сместио се збитеншчик<sup>3</sup>, са самоваром од црвена бакра и с лицем тако исто црвеним као и самовар, тако да би издалека човек помислио да у излогу стоје два самовара, кад не би један самовар имао браду црну као катран.

Док је господин путник разгледао своју собу, унете су његове ствари: пре свега путна торба од беле коже, мало похабана, по чему се видело да није први пут на путу. Торбу су унели кочијаш Селифан, мален човек у кожушчићу, и лакеј Петрушка, момак од својих тридесет година, у широком изношеном горњем капуту, по свој прилици

---

2 Баранка, дрвена лоптица: такве лоптице нанижу се на каиш или на узицу, да чувају да се коњ не нажуљи.

3 Збийенишчик, онај што продаје збитењ, а то је узварен мед с миришљавим зачинама.

наслеђеном од господина, момак наизглед мало мргодан, с врло крупним уснама и носом. Одмах за торбом унесен је мали ковчежић од махагонија са интарзијама од корељске брезе<sup>4</sup>, калупи за чизме и печена кокош завијена у плаву хартију.

Кад је то све унето, кочијаш Селифан оде у коњушницу да се побрине око коња, а лакеј Петрушка стаде се намештати у малом предсобљу, врло мрачном ћумезу, у који је већ успео да увуче свој шињел и заједно с њим некакав свој особити задах, којим беше запахнута и одмах затим унесена торба с разном лакејском тоалетом. Он је у том ћумезу наместио уза зид узан кревет на три ноге, простро на њ нешто мало налик на душек, угњечено и спљоштено као палачинка и, можда тако исто масно као палачинка, коју је срећно искамчио од гостионичара.

Док су се слуге намештале и тумарале, господин је отишао у трпезарију. Какве су те трпезарије сваки путник то врло добро зна: исти зидови, обојени масном бојом, горе поцрнели од дуванског дима а при дну истрвени леђима разних путника, а још више мештанских трговаца, јер су трговци у пазарне дане долазили овде по шесторица по седморица да попију своју уобичајену порцију чаја; иста почадила таваница; исти чађав лустер окићен множином стаклића,

---

4 *Корељска дреза*, зове се чвор који израсте на обичној брези и од ког се израђују леви дрвени украси.

који су се љуљали и звецкали сваки пут, кад момак потрчи по излизаној простирци, узмахујући вешто служавником, на ком је била толика гомила чајних шоља, као птица на морској обали; исте слике свуд по зиду, насликане масним бојама; укратко, све исто оно што је свуд; само је разлика, што је на једној слици насликана нимфа с таквим огромним грудима, какве читалац зацело никад није виђао.

Уосталом, слична игра природе дешава се на разним историјским сликама, које је, не зна се кад, одакле и ко донео к нама у Русију, а некад су их доносили чак наши великаши, љубитељи уметности, накуповавши их у Италији, по савету курира<sup>5</sup> који су их возили.

Господин скиде качкет и одави с врата вунену мараму, дугиних боја, онаку какве ожењеним људима прави жена својим рукама, дајући им потребна упутства, како ће се њом умотати, а нежењама – не могу поуздано казати ко прави, Бог ће их знати: ја никад нисам носио таквих марама. Кад је одмотао мараму, господин заповеди да му се донесе ручак.

Док су му се доносила различита јела, обична по гостионицама, као: шчи<sup>6</sup> с лиснатим пирогом<sup>7</sup>,

---

5 *Курир* овде значи: кочијаш на поштанским колима, јер се у то време тако путовало.

6 *Шчи*, руска чорба с купусом.

7 *Пироі*, нека врста надевене лепињице.

који се по неколико недеља нарочито чува за путнике, мозак с грашком, пржене кобасице с купусом, печена кокош, кисели краставац и неизбежни лиснати слатки пирог, који је свакад на мети; док му се то све доносило, и подгрејано, и онако хладно, он је нагнао слугу, или момка, да му приповеда сваке трице о том ко је пре држао гостионицу, а ко је држи сад, и доноси ли много дохотка, и је ли његов газда велика хуља, на што је момак, по обичају, одговорио: „О, велики лупеж, господине!”

Као год у просвећеној Европи, тако и у просвећеној Русији има сад веома много угледних људи, који не могу јести у гостионици док не разговарају са слугом, а чак се понекад, забаве ради, и нашале на његов рачун. Уосталом, путник није само постављао празна питања: он се с ванредном тачношћу распитао ко је у граду губернатор, ко председник суда, ко јавни тужилац – укратко, није пропустио ни једног знаменитог чиновника; али још се с већом тачношћу, ако не чак и са већом пажњом, распитао о свима виђеним спахијама: колико који има душа сељака, колико је од града далеко, па чак и каквог је карактера и долази ли често у град; распитивао се пажљиво о стању тога краја: да није било каквих болештина у њиховој губернији – редње грознице, каквих смртоносних грозница, великих богиња и томе слично, и све је то распитивао с таквом тачношћу, која је

показивала нешто више него само обичну радозналост.

У свом понашању имао је господин нешто солидно, и ушмркивао се необично гласно. Не зна се, како је то радио, тек нос му је трештао као труба. Та, по изгледу, сасвим невина особина стекла му је, ипак, много поштовања код гостионичког слуге, тако, да је он, сваки пут, кад чује тај узвик, затресао косом, исправљао се уљудније и, нагнувши из висине своју главу, питао: „Је ли по вољи што?”

После ручка господин попи шољу кафе и седе на диван, подметнувши себи за леђа јастук који по руским гостионицама уместо меком вуном пуне нечим веома налик на цигљу и облутке. Ту поче зевати, па заповеди да га одведу у његову собу, где је легао и проспавао два сата.

Кад се одморио, он је, на молбу гостионичког слуге, написао на парчету хартије чин, име и порекло, да се јави куд треба, у полицију. Слазећи низа стубе, момак је просрицао на хартији ово: „Колешки саветник<sup>8</sup> Павле Иванович Чичиков, спахија, својим послом”.

Док је момак још једнако срицао запис, диже се и Павле Иванович Чичиков да разгледа град, којим је, како изгледа, био задовољан, јер је видео да град никако није уступао другим губернијским градовима: јако је ударала у очи жута

---

8 *Колешки саветник*, цивилни чин шесте класе (од четрнаест) према рангирању чиновника од времена Петра I.

боја на зиданим кућама и скромно се тамнела сура на дрвеним. Куће су биле приземне, на спрат и на пола спрата, с неизбежним мезанинима, врло лепим, по мишљењу губернијских архитеката. Те су куће местимице изгледале као изгубљене усред широке као поље улице и бескрајних дрвених ограда; местимице су биле у гомили, и ту се опажало више кретања народа и живости. Налазило се ту фирми готово спратих од кише с перецима и чизмама, негде с нацртаним плавим чакширама и с потписом некаквог Аршавског кројача; негде дућан с качкетама, фурашкама<sup>9</sup>: „Иностранец Василије Фјодоров”; негде беше насликан билијар с два играча у фракovima онаквим какве облаче у нас по позориштима гости, кад излазе у последњем чину на позорницу. Играчи су били насликани с напереним таковима, мало изврнутим унатраг рукама и кривим ногама, које су тек сад начиниле у ваздуху антрша<sup>10</sup>. Испод свега тог било је написано: „Овде је гостионица”. Гдешто онако на улици стајали су столови с орасима, сапуном и меденим колачима, налик на сапун; негде ашченица с насликаном дебелом рибом и виљушком у њу забоденом. А најчешће су се могли опазити поцрнели двоглави државни орлови, који су сад већ замењени лаконским натписом: „Крчма”. Калдрма је свуд била прилично лоша.

9 Фурашка, качкета са штитићем.

10 Анџриша, скок у ваздуху при игри.

Завирио је у градски врт, у ком беху само врло танка дрвета, рђаво примљена, с подупирачима при земљи у облику троугаоника, врло лепо обојеним зеленом масном бојом. Међутим, иако та дрвца нису била већа од тршчица, о њима је речено у новинама, кад се описивала илуминација, да је „наш град, захваљујући старању градског управитеља, украшен вртом, који се састојао из лиснатих, веома разгранатих дрвета, која дају „хладовине на врелу дану”, и да је том приликом „било врло мило погледати, како су срца у грађана просто играла од сувишне захвалности и како су потоци суза текли, у знак признања према господину градском управитељу”.

Пошто се добро распитао код полицајца куд се може проћи ближе, ако устреба, до саборне цркве, до канцеларија, до губернатора, отишао је да види реку, која је текла посред града; узгред је скинуо позоришну објаву која беше прилепљена на дирек, да је, кад дође кући, натенане прочита, пиљио је мало у једну даму која није ружно изгледала и која је ишла дрвеним тротоаром, а за њом дечак у војничкој ливреји, са свежњем у рукама. И пошто је још једном погледао све, као да добро запамти положај места, упути се у гостионицу право у своју собу, а уз стубе га је помало придржавао гостионички слуга.

Кад се напио чаја, сео је за сто, заповедио да му се донесе свећа, извадио је из џепа позоришну

Николај Гогољ  
ИЗАБРАНА МЕСТА ИЗ  
ПРЕПИСКЕ СА ПРИЈАТЕЉИМА  
ИЗ ПИСАМА, ЗАПИСА И БЕЛЕЖНИЦА



Николај Гогољ

ИЗАБРАНА МЕСТА  
ИЗ ПРЕПИСКЕ СА  
ПРИЈАТЕЉИМА

★

ИЗ ПИСАМА, ЗАПИСА  
И БЕЛЕЖНИЦА

*С руској ѿревели*

*Дејан Лучић и др Ксенија Кончаревић*

НЕВЕН

Београд, 2024.

*Наслов ориѣнала*  
*Николай Васильевич Гоюль*  
*Выбранные месѣа из ѣрейиски с друзьами*

ИЗАБРАНА МЕСТА  
ИЗ ПРЕПИСКЕ СА  
ПРИЈАТЕЉИМА



## ПРЕДГОВОР

Био сам тешко болестан<sup>1</sup>; смрт је већ била близу. Сакупивши последњу снагу и искористивши први тренутак пуне трезвености ума написао сам духовно завештање у коме, између осталог, остављам као обавезу својим пријатељима да после моје смрти објаве нека од мојих писама. Желео сам да се макар и на тај начин искупим за бескорисност свега што сам до сада објавио, будући да је у овим писмима, по признању оних којима су била упућена, садржано оно што је човеку неопходније од онога што сам изрекао у другим својим делима. Небеска милост Божја одвратила је од мене руку смрти. Готово да сам оздравио; било ми је лакше. Па ипак, осећајући свеједно слабост која ми у сваком тренутку наговештава да ми живот виси о концу и спремајући се на далеко путовање у

---

1 Пролеће и лето 1845. године.

света места<sup>2</sup>, тако неопходно души мојој, током кога може свашта да се догоди, зажелио сам да на растанку оставим нешто својим сународницима. Сâм бирам међу последњим својим писмима која сам успео да добијем назад све што се у већој мери односи на питања која данас занимају друштво, одбацујући оно што може добити смисао тек после моје смрти и изузимајући све што је могло да буде значајно само за неколицину људи. Додајем две-три књижевне расправе и, најзад, прилажем сâмо *Завештање*, е да би у случају моје смрти, ако би ме она задесила на путовању<sup>3</sup>, истог тренутка постало пуноважно, посведочено и од стране свих мојих читалаца.

Срце ми говори да је моја књига потребна и да може бити корисна. Тако мислим не зато што сам сâм о себи имао високо мишљење и што сам се понадао да ћу умети да будем од користи, него зато што још никад досад нисам осетио тако снажну жељу да будем од користи. Од нас је већ довољно и то да пружимо руку да бисмо помогли, јер не помажемо ми, помаже Бог, шаљући моћ немоћној речи. И тако, ма колико моја књига била неважна и ништавна ја ипак себи допуштам да

---

2 Гогољ је на поклоничко путовање у Јерусалим отпутовао почетком 1848. године.

3 Гогољ се нарочито бојао морске болести коју је веома тешко подносио. Види нпр. његово писмо М. Н. Погодину од 7. децембра 1847 и А. П. Толстоју од 22. јануара 1848.

је објавим и молим сународнике своје да је прочитају неколико пута; истовремено молим оне међу њима који имају средства да купе неколико примерака и да их разделе онима који их не могу купити, обавештавајући их при томе да ће сав новац који премаши трошкове мог предстојећег путовања бити упућен, с једне стране као помоћ онима који, као ја, осете унутарњу потребу да пред наредни Велики пост крену у Свету земљу, а немају могућности да отпутују само својим средствима, и с друге стране као помоћ онима које ћу срести на путовању, на које су и сами кренули, а који ће се сви помолити код Гроба Господњег за моје читаоце – а своје добротворе.

Своје путовање хтео бих да остварим као добар хришћанин. И зато овде молим за опроштај све своје сународнике ако се десило да сам их нечим увредио. Знам да сам својим непромишљеним и незрелим списима многима нанео жалост, друге сам чак окренуо против себе, и уопште, код многих сам изазвао незадовољство. Као оправдање могу да кажем само то да ми је намера била добра и да никог нисам желело ни растужити, нити окренути против себе, него су једино моја властита глупост, моја журба и брзоплетост биле узрок што су се моја дела појавила у тако несавршеном облику, и готово све довела у заблуду у погледу правог свог смисла; за све што је у њима хотимично или нехотично испало увредљиво,

нека ми буде опроштено са оном великодушношћу са којом је само и једино руска душа кадра праштати. Исто тако нека ми опросте и сви они са којима сам се, на дуже или краће време, сретао на животном путу. Знам да ми се догађало да многим прицињавам непријатности, неким чак можда и смишљено. И уопште, у мом опхођењу с људима увек је било много тога непријатно одбојног. Добрим делом то је долазило отуда што сам избегавао сусрете и познанства, осећајући да још не могу казати човеку умну и њему потребну реч (а испразне и непотребне речи нисам желео да казујем), и што сам у исто то време био уверен да ми је услед бескрајног мноштва мојих недостатака било макар мало потребно да себе васпитам у некој врсти одвојености од људи. Делимично и одситног самољубља, својственог само онима међу нама који су се из блата пробили међу људе, па сматрају да имају право на друге гледати с висине. Ма како да са тим стоји ствар, молим за опроштај због свих личних увреда које сам нанео било коме, почев од детињства па до дана данашњега. Такође молим да ми опросте моја сабраћа-литерате због свих омаловажавања које сам им нанео намерно или ненамерно; онога пак међу њима коме је због нечег тешко да ми опрости, подсећам на то да је хришћанин. Као што човек пред исповест коју се спрема изнети пред Бога моли за опроштај свог брата, тако га и ја молим да ми

опрости, и као што нико у таквом тренутку не сме да не опрости своме брату, тако ни он не би требало да ми не опрости. Најзад, молим да ми опросте и моји читаоци, ако и у овој књизи наиђу на што непријатно или за неког од њих увредљиво. Молим их да према мени не гаје потајни гнев, него да уместо тога благонаклоно изнесу све недостатке на које наиђу у овој књизи – како недостатке писца, тако и недостатке човека: моју неразумност, непромишљеност, таштину, празну самоувереност – речју, све што се среће код свих људи, премда они то и не виде, а што вероватно још у већој мери постоји у мени.

На крају молим све у Русији да се помоле за мене, почев од светитеља, чији читав живот и јесте само молитва. Иштем молитву како од оних који због скромности не верују у снагу својих молитви, тако и од оних који у молитву уопште не верују, па је чак и не сматрају потребном; али ма како била немоћна и узалудна њихова молитва, молим их да се помоле за мене том најнемоћнијом и најузалуднијом молитвом. А ја ћу се већ код Гроба Господњег молити за све моје сународнике, не изостављајући ниједног од њих; моја ће молитва бити исто тако немоћна и узалудна, осим ако је света небеска милост не преобрази у оно што би она требало да буде.

Јул 1846.



## I

ЗАВЕШТАЊЕ<sup>4</sup>

При пуној свести и здравом разуму износим овде своју последњу вољу.

I. Завештавам да се моје тело не сахрањује све дотле док се не покажу јасни знаци распадања. Напомињем ово зато што су у току моје болести

---

4 Највероватније написано почетком јула 1845. године. Објављивање *Завештања* изазвало је многобројне приговоре, чак и од стране Гогољевих поклоника. Многи су му порицали сваку литерарну вредност. Приликом поновног објављивања књиге, Гогољ је намеравао да га замени писмом В. А. Жуковском од 10. јануара 1848, под насловом *Умешности је помирење са животином*.

У писму мајци од 25. јануара 1847. Гогољ је њој и сестрима овако објашњавао своје побуде за штампање *Завештања*: „Моје Завештање, написано за време болести, морао сам да објавим из много разлога ... Бог ми је не једном у време моје болести дао да осетим како је страшно пред смрћу, да бих то осећање могао да пренесем и другима. Ако бисте ви истински и како треба били поучени у хришћанству, онда бисте све до једне знале да је сећање на смрт – прва ствар коју сваки човек треба свакога тренутка да држи у својим мислима ...“

већ наилазили на мене тренуци животног утрнућа, срце и пулс су престајали да куцају ... па будући да сам у свом животу био сведок многих жалосних догађаја због наше неразумне брзоплетости у свим пословима, па чак у таквом као што је сахрана, изјављујем то овде на самом почетку свог завештања, у нади да ће можда мој посмртни глас подсетити на обазривост. Нека се моје тело преда земљи не бирајући места где ће лежати и нека се ништа не доводи у везу с његовим прахом; треба да се стиди онај ко ма какву пажњу придаје плоти која се распада, а која већ није моја; тај ће се поклонити црвима који ту плот једу; молим све, боље је да се свесрдније помоле за моју душу и да, уместо сваког погребног чашћавања, угосте у моје име једноставним ручком неколицину оних који немају хлеба насушнога.

II. Завештавам да се нада мном не поставља никакав споменик и да се и не помишља на такве трице, недостојне једног хришћанина. А коме сам од најближих стварно био драг, тај ће ми подићи другачији споменик: подићи ће га у себи самом, својом непоколебивом чврстином у животним пословима и бодрењем и храбрењем свих око себе. Ко после моје смрти духовно узрасте више но што је био за мога живота, показаће да ме је управо он волео, да ми је био пријатељ, и само тиме ће ми подићи споменик. Наиме, и ја сам ма како био слаб и немоћан увек храбрио своје

пријатеље и нико од оних што су се састајали са мном у последње време, у тренуцима сопствене туге и жалости, није ме видео потиштеног, мада сам имао тешких тренутака и нисам патио мање од осталих – нека се тога сети сваки од њих после моје смрти, присећајући се сваке речи коју сам му упутио и читајући сва писма која сам му писао претходне године.

III. Завештавам да ме уопште нико не оплакује: узеће себи грех на душу онај ко на моју смрт буде гледао као на некакав велики или свеопшти губитак. Чак и када би ми пошло за руком учинити нешто корисно и када бих већ и почео да испуњавам своју дужност управо онако како треба, а смрт ме однела на почетку тог посла, замишљеног не на задовољство појединим људима, него потребног свима – па ни тада се не би требало предавати јаловој уцвељености. Чак и када би, уместо мене, у Русији умро прегалац који јој је у њеним садањим приликама заиста потребан, ни онда нико од живих не би требало да запада у унијије; мада је истина да је знак гнева небеског ако један за другим одлазе људи свима потребни; тиме се одузимају оруђа и средства која би другима помогла да се приближе нашем циљу. Не треба се препуштати унијију при сваком изненадном губитку, него треба погледати строго самог себе, не помишљајући више на поквареност других, на поквареност целог света, него на своју сопствену

Николај Гогољ  
ТАРАС БУЉБА

Василиј Зењковски  
ГОГОЉ КАО УМЕТНИК



Николај Гогољ  
Василиј Зењковски

ТАРАС БУЉБА  
ГОГОЉ  
КАО УМЕТНИК

*С руској љревео*

*Михаило Пендо*

НЕВЕН  
Београд, 2024.

## САДРЖАЈ

|                         |     |
|-------------------------|-----|
| ТАРАС БУЉБА .....       | 5   |
| ГОГОЉ КАО УМЕТНИК.....  | 233 |
| КРАТКА БИОГРАФИЈА ..... | 335 |

ТАРАС БУЉБА



## I

– Дедер, окрени се, сине! Ау, што си смешан! Какве су то поповске ризе на вама? Није ваљда да их у академији сви одреда носите! – Овим речима је стари Буљба дочекао своја два сина, ученике Кијевске духовне академије, кад су се појавили у дворишту очеве куће.

Два младића тек што беху сјахали с коња. Иако су били крупне грађе, по њиховим бојажљивим погледима могло се закључити да су тазе свршени семинарци. Њихова једра, здрава лица била су покривена ретким маљама које још нису виделе бритву. Необичан дочек прилично збуни синове који стајаху као два мермерна кипа и стидљиво гледаху у земљу.

– Чек, чек! Стојте тако, да вас боље осмотрим – настави отац окрећући их. – Ух-ух, дугачке вам те доламе, баш дугачке! Красних ли долама! Таквих на свету још није било. Дедер, нек један од вас

потрчи, баш ме занима хоће ли се саплести о скуте и треснути к'о клада.

– Само се ти подсмевај, баћка, само се подсмевај! – проговори најзад старији син.

– Види, види како је он дрчан! А што да се не подсмевам?

– Ето, тако; нек си ми и баћка, ал' да ми се подсмеваш, то дозволити нећу! Тако ми Бога, клепићу те!

– Их, какав си деран! Зар баћку? – рече Буљба зачуђено и устукну неколико корака.

– Ако треба – и баћку! Увреду не праштам никоме.

– А како мислиш са мном да се бијеш? Песницама или... како?

– Како год хоћеш, ти реци.

– Е, ако је тако, нек буде песницама! – рече Буљба и засука рукаве. – Баш сам нестрпљив да видим какав си у песницењу!

И отац и син, уместо да се изљубе и поздраве јер је доста времена прошло откако се нису видели, стадоше да се меркају па почеше један другом да задају ударце у слабине, под ребра и у прса, час узмичући, час атакујући као у правој правцатој борби.

– Јој, гледајте добри људи: старац побудалио начисто, као да су му вране мозак попиле! – повика жена Буљбина и добра мајка двојице семинараца, мршава старица бледа лица која је изашла

на врата да загрли своја чеда. – Деца се вратила кући, више од годину дана нису их гледале очи наше а матором певцу пало на памет да се песничу с њима! Сачувај ме Боже и саклони!

– Богами, бије се момачки, нема шта! – рече задихани Буљба заставши да мало предахне. – Удара, не жали, тако ми Бога – додаде он пона-мештајући кафтан и појас – боље да га нисам из-азивао! Биће од њега добар козак! Е, па синчи-но моја, добро ми дошао, дај да се изљубимо к’о људи! – и стадоше да целивају један другог. – До-бар си, синко! Туци и друге овако као што си ту-као мене: никог се не бој, ни пред ким не одступај! А одежа ти је смешна, што јесте – јесте; шта ти значи та штранга око струка? А ти, замлато, што стојиш ту к’о везана врећа? – рече он, обраћајући се млађем сину. – Ајде пробај, пасји сине, опаучи ме и ти једном, да видим јеси ли чему!

– Господе Боже, шта све њему неће пасти на памет! – огласи се мајка па приђе и загрли млађег сина. – Ко је то још видео да дете бије рођеног оца? Дете голем пут превалило, уморно, гладно, жедно, а он навалио (узгред, то дете је имало пре-ко двадесет лета и тачно хват висине)... уместо да га пусти да се одмори, да нешто поједе – њега песницење спопало! Мани се ћорава посла, седа главо!

– Видим ја да си ти мамина маза! – рече Буљ-ба. – Не слушај мајку, сине мој: она је жена, а жене

ништа не знају. Какво мажење, није мушко за мажење рођено! Равно поље и добар коњ: то је мушкоме мажење! Погледај ову сабљу – она вам је матера! А све те ваше науке и остало смеће можете мачку о реп да окачите! Пљујем ја и на ту вашу академију, и на те ваше књиге и букваре, и на ту вашу филозофију и... шта ти ја знам! – Ту Буљба одвали такав израз који се ни у штампани не може видети. – Него, знам ја шта ми је чинити: отпремићу вас још ове седмице у Запорожје, да видите шта је *наука*! Е, то вам је права школа у којој се знање и памет стичу.

– О-о, зар ће збиља само једну недељу код нас остати? – рече старица жалостивим гласом, са сузама у очима. – Нити ће, сиротани, имати кад да се честито провеселе и у рођеној кући одморе, нити ће их се јадна мајка нагледати!

– Не кукај, стара, не наричи! Није козак рођен да се око жена врти. Ти би их најрадије под сукњу стрпала и седела на њима к'о квочка на јајима. Доста више с тим, него 'ајде у кујну и изнеси нам све што ваља. Батали крофне, медањаке, маковњаче и остале шарене лаже; донеси ти нама овна печенога или макар јаре, и ону медовину од четрдесет лета! И препеченицу љуту, обавезно, ал' не ону с грожђицама и осталим бобицама, већ ону што пени, шишти и пишти к'о бесно псето.

Буљба поведе синове у гостинску собу из које истрчаше две лепе девојке-слушкиње, с црвеним

ђерданима око врата, које су до малочас спрема-  
ле кућу. Било је очигледно да их је неочекивани  
долазак младих и дрчних панова уплашио али  
је могуће и да се радило о обичају укореењеном  
у женској популацији да, кад виде згодне муш-  
карце, најпре „спонтано“ врисну, хитро шмугну  
напоље а онда широким рукавом дуго скривају  
своје, од великог стида, поруменело лице. Соба  
је била сређена у стилу старих времена о који-  
ма се могло понешто сазнати само из народних  
предања и песама које по Украјини више не пе-  
вају брадати слепи старци уз тиху пратњу бан-  
дуре на неком сеоском гумну; другим речима,  
била је намештена по укусу људи из тешких, рат-  
ничких времена кад је читава Украјина била по-  
приште жестоких окршаја за одбрану од унијат-  
ске пошасте. Све је било чисто, уредно, глином  
облепљено и окречено. По зидовима су висиле  
сабље, нагајке, мреже за хватање птица, чуварке  
за рибе, пушке, вешто издељан рог за барут, јед-  
на позлаћена коњска узда и амови са сребрним  
копчама. Прозори на соби били су веома мали, с  
овалним окнима, какви се још једино могу наћи  
у понекој старинској цркви и кроз које се ништа  
не види док се не подигне мутно покретно стак-  
ло на њима. Око прозорских оквира и око врата  
јарко црвене штрафте. У угловима и по полицама  
беху поређани бокали, бутелке и балони од зеле-  
ног и плавог стакла, резбарени сребрни пехари,

позлаћене чаше различите израде: венецијанске, турске, черкеске које су у Буљбину собу доспеле на разне начине, мењајући три-четири власника, што је било сасвим уобичајено за оно доба и поднебље. Дуж зидова целе собе поређане клупе од брестова дрвета; у углу испод икона огроман астал; широка зидана пећ са запећцима и буџацима иза ње, сва ишарана разнобојним плочицама – све то беше добро познато нашим момцима који су сваке године школске распусте проводили на породичном имању где су се понајвише бавили коњима, јахањем и осталим шкакљивим стварима које су у семинарији биле најстроже забрањене. Тамо им је било дозвољено једино да пуштају дугачке перчине које је сваки наоружан козак могао почупати кад му се ћефне. Тек пред сам распуст, Буљба им је из своје ергеле послао два млада ждрепца.

Пошто су синови напoкoн стигли кући, Буљба заповеди да се у њихову част позову на гозбу све старешине и пуковски официри из околине. Чим су се појавила двојица и с њима јесаул Дмитро Товкач, стари његов пријатељ, он им се, представљајући своје синове, обрати овим речима:

– Погледајте ове момчине! Ускоро ћу их послати на Сечу.

Гости пожелеше здравља и свакога добра Буљби и његовим јуношама а онда се сагласише

с домаћиновим речима да за младога човека нема боље школе од Сече у Запорожју.

– А сад, панови драги, браћо моја, нека свако седне где му је за столом најугодније. Ој, синови моји! Дајте ’вамо љуте препеченице, да наздравимо како доликује! – рече Буљба. – Боже, благовости! Будите ми здрави, синови моји: и ти Остапе, и ти Андреј! Вазда уз Божију помоћ среће у рату имали! Невернике, Турке и Татаре вазда таманили а ако Љаси против наше вере пођу – и њих да бијете без оклевања! Дај ту чашу ’вамо, не стиди се! Је л’ добра љута, а? Како Латини називају љуту? Никако, синови моји, никако јер те будалетине за љуту и не знају. Како беше име ономе... ономе што је латинске стихове писао? Нисам ти ја, синко, најписменији, што кажу, па није ни чудо што не знам: је л’ беше Хорације, а?

„Види ти, баћку!“, помисли Остап, старији Буљбин син. „Свашта зна стари лисац, само се претвара“.

– Мени се чини да код вашег архимандрита љуту нисте смели ни омирисати – настави Тарас. – Ал’ су вас зато – признајте! – редовно частили брезовим и вишњевим прутићем, још вам леђа и задњица козачка бриде! А може бити да сте и корбач више пута појели због својеглавости и претераног мудровања, а момчине? Није вам фалило порција, видим ја: суботом су вас частили редовно а средом и четвртком по заслуги, је л’ тако соколови?

– Ако је и било – прошло је, баћка, и зато га помињати нећемо! – рече Остап.

– Нек проба неко да нас дирне – умеша се Андреј. – Да видимо тог јунака који би се сад с нама покачио! Их, да ми је неку татарску њушку да сретнем, добро би козачку сабљу упамтила!

– Добро збориш, синко, баш добро! Е, кад је већ тако, не би било рђаво да и ја пођем с вама. Хоћу, тако ми Бога, хоћу! Ког ђавола овде чекам? Зар ћу вечито прчкати нешто око куће, бавити се хељдом, овцама, свињама и наклапати са женом? Е, вала нећу: ја сам козак! А то што тренутно нема рата – па шта ако нема! Идем с вама у Запорожје, па да се проведемо како и приличи козацима. Идем, живота ми мога! – распаљивао је стари Буљба своју козачку душу све јаче и јаче, па се одједном испрси и, бесно лупивши ногом о под, викну одлучно:

– Поћи ћемо већ сутра! Што да одлажемо? Од седења овде никакве вајде нема! Само кућа, кућа... и шта с кућом? Шта ће нам све ово? Сви ти лонци и остале дрангулије, чему служе?

Па дохвати прво што му је допало шака, некакве глинене лонце, чутуре и стаде да их баца и ломи.

Сирота старица која је исте сцене гледала много пута, седела је на клупи и с тугом на лицу посматрала наступ свога распомамљеног мужа, не усуђујући се једну једину реч да проговори; чувши

да ће већ сутра Буљба и оба сина поћи у Запорожје, немоћна да промени мужевљевоу одлуку и задржи децу барем још неколико дана крај себе, она горко заплака а потоци немих суза почеше да јој квасе грчевито стиснуте усне.

Буљба је био страшно тврдоглав човек. Био је један од оних карактера какви су се могли срести још једино у далеком петнаестом столећу кад је у овом запећку Европе, на југу древне Русије живео полуномадски народ, остављен од својих кнежева и препуштен на милост и немилост дивљим монголским хордама које су у честим пљачкашким походима уништавале и палиле све што им се нађе на путу; кад је прости мужик, оставши без крова над главом, и нехотице постајао одважан и смео; кад је лутао од згаришта до згаришта и, тражећи за себе и своје најближе место под сунцем, вечито притиснут новим претњама и опасностима, напосто морао да буде неустрашив; кад је древни славјански дух који је од искона тежио миру, преко ноћи букнуо и толико се распламсао да се из њега родило *козаштво* – тај бљештави одсјај и широки замах пробуђене руске природе, и кад су сва поречја, цело приобале и речне прелазе заузели и населили козаци којима нико није знао броја па чак ни сам султан коме су, кад их је лично упитао колико их има, дрчно одговорили: „Ко ће то знати! Има нас свуда по степи: где видиш брег ил' хумку, знај да је